

Uloga roditeljskog ponašanja majki u objašnjenju poteškoća djeteta u ranoj adolescenciji

Pavlović, Nika

Master's thesis / Diplomski rad

2023

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Croatian Studies / Sveučilište u Zagrebu, Fakultet hrvatskih studija**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:111:028807>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-01-28**

Repository / Repozitorij:

[Repository of University of Zagreb, Centre for Croatian Studies](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FAKULTET HRVATSKIH STUDIJA

Nika Pavlović

**ULOGA RODITELJSKOG PONAŠANJA
MAJKI U OBJAŠNENJU POTEŠKOĆA
DJETETA U RANOJ ADOLESCENCIJI**

DIPLOMSKI RAD

Zagreb, 2023.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FAKULTET HRVATSKIH STUDIJA
ODSJEK ZA PSIHOLOGIJU

Nika Pavlović

**ULOGA RODITELJSKOG PONAŠANJA
MAJKI U OBJAŠNJENJU POTEŠKOĆA
DJETETA U RANOJ ADOLESCENCIJI**

DIPLOMSKI RAD

Mentor: : izv. prof. dr. sc., Toni Babarović

Zagreb, 2023.

Sažetak

Ovim istraživanjem se nastojalo predvidjeti emocionalne probleme i probleme u ponašanju na temelju dječjih procjena roditeljskih ponašanja majki. Sudjelovalo je 308 učenika i učenica sedmih razreda osnovnih škola iz Osječko-baranjske i Varaždinske županije. Korišteni podaci su dobiveni u drugom valu projekta Hrvatske zaklade za znanost *Dobrobit djeteta u kontekstu obitelji* (CHILD-WELL). Primijenjen je SDQ upitnik za prikupljanje podataka o poteškoćama djece te URP29 upitnik za dječju procjenu roditeljskih ponašanja majki. Rezultati istraživanja pokazuju da se djevojčice i dječaci razlikuju s obzirom na procjenu emocionalnih poteškoća, na način da dječaci imaju manje ovakvih poteškoća u odnosu na djevojčice. Iz dječjih procjena se pokazalo da majke koje primjenjuju više restriktivne kontrole imaju djecu koja iskazuju više emocionalnih problema i problema u ponašanju. Također, majke koje iskazuju više roditeljske podrške imaju djecu s manje emocionalnih problema. Popustljivost majki nije bila značajno povezana s ni jednom vrstom dječjih poteškoća. Nadalje, pokazalo se da dječje procjene roditeljske podrške, restriktivne kontrole i popustljivosti majki zajedno statistički značajno predviđaju procjenu emocionalnih problema i problema u ponašanju. Pri tome se kao značajan prediktor obiju vrsta problema istaknula restriktivna kontrola majki. Na kraju je provjereno postojanje moderatorskog učinka spola u odnosu roditeljskih ponašanja majki i poteškoća kod djece. Takav učinak spola je bio značajan za povezanost između dječjih procjena restriktivne kontrole majki i procjene emocionalnih problema djece, što govori da ženski spol djeteta pojačava povezanost između ta dva konstrukta.

Ključne riječi: emocionalni problemi, problemi u ponašanju, restriktivna kontrola majki, roditeljska podrška majki, popustljivost majki

The Role of Mothers' Parental Behaviors in Explaining the Child's Difficulties in Early Adolescence

Abstract:

This research attempted to predict emotional and behavioral problems based on children's assessments of mothers' parental behaviors. The 308 seventh-grade elementary school students from Osijek-Baranja and Varaždin district participated in this research. The data used were obtained in the second wave of the Croatian Science Foundation's project called Child Well-being in the Family Context (CHILD-WELL). The SDQ questionnaire was used to collect data on children's difficulties and the URP29 questionnaire for children's assessment of the mother's parental behaviors. The results of the research show that girls and boys differ regarding the assessment of emotional difficulties, in such a way that boys have fewer emotional difficulties compared to girls. Children's assessments showed that mothers who apply more restrictive control have children who show more emotional and behavioral problems. Also, mothers who express more parental support have children with fewer emotional problems. Maternal permissiveness was not significantly related to any type of child difficulty. Furthermore, children's ratings of mothers' parental support, restrictive control and permissiveness together were shown to statistically significantly predict ratings of emotional and behavioral problems. The mother's restrictive control stood out as a significant predictor of both types of problems. Finally, the existence of a moderating effect of gender in relation to mothers' parenting behavior and children's difficulties was verified. Such a gender effect was significant for the association between children's ratings of mothers' restrictive control and ratings of children's emotional problems, suggesting that the child's female gender enhances the association between those two constructs.

Keywords: emotional problems, behavioral problems, mothers' restrictive control, mothers' parental support, mothers' permissiveness

Sadržaj

Uvod	2
Problemi djece i mladih.....	3
<i>Definicija problema djece i mladih</i>	3
<i>Klasifikacija problema u ponašanju</i>	4
<i>Eksternalizirani i internalizirani problemi u ponašanju</i>	6
<i>Spolne razlike u problemima u ponašanju</i>	9
Roditeljsko ponašanje	10
<i>Dimenzije roditeljskog ponašanja</i>	10
<i>Povezanost roditeljskog ponašanja majki i problema djece i mladih</i>	11
Cilj i problemi	14
Metoda.....	16
<i>Sudionici</i>	16
<i>Instrumenti</i>	16
<i>Postupak</i>	18
Rezultati	19
Rasprava	26
<i>Nedostaci i smjernice za buduća istraživanja</i>	30
Zaključak.....	33
Literatura	34

Uvod

U ranoj adolescenciji, koja traje otprilike od 11. do 13. godine, počinju se događati brojne tjelesne, kognitivne i bihevioralne promjene koje mogu biti izazovno iskustvo kako za mladu osobu tako i za druge pojedince iz njezine bliske okoline (Georgiou i Symeou, 2018). S obzirom na to da se razdoblje adolescencije smatra punim „bura i oluja“, ponekad je teško povući granicu između normalnih i patoloških obrazaca ponašanja kod adolescenata. Unatoč tome što većina mladih kroz adolescenciju prođu bez prevelikih poteškoća, baš u ovom periodu razvoja dolazi do povećanja prevalencije eksternaliziranih i internaliziranih problema u ponašanju (Macuka, Smojver Ažić i Burić, 2012; Georgiou i Symeou, 2018). To potvrđuje činjenica da poremećaji u ponašanju spadaju u najčešće dijagnosticirane poremećaje u institucijama mentalnog zdravlja djece i adolescenata (Pejović Milovančević, Popović Deušić i Aleksić 2002).

Roditeljsko ponašanje je možda najutjecajniji zaštitni i/ili rizični čimbenik u smislu razvoja eksternalizirajućih i internalizirajućih ponašanja djeteta. Već više od pola stoljeća istraživanja dosljedno podržavaju važnost roditeljstva za dječje i adolescentne poteškoće (Georgiou i Symeou, 2018). Iako je rana adolescencija razdoblje druženja s vršnjacima, roditelji i dalje ostaju važan dio djetetova života te često igraju ulogu protektivnog čimbenika (Klarin i Đerđa, 2014). Ujedno, roditeljsko ponašanje može postati i rizičan faktor ukoliko su roditelji nedosljedni u odgoju, koriste grubu disciplinu te ne pružaju dovoljno topline i ljubavi (Mihić i Bašić, 2008). Koncept roditeljske važnosti dobro je dokumentiran otkad je Freud sugerirao da djetetova emocionalna veza s majkom predstavlja temelj za sve druge kasnije odnose (Berk, 2015). Iako se danas ističe važnost cijele obitelji u razvoju djece i mladih, još uvijek je najčešće slučaj da se najdublja emocionalna veza uspostavlja upravo u odnosu majke i djeteta (Georgiou i Symeou, 2018). Kao jedan od najznačajnijih faktora u razvoju poteškoća u adolescenciji, roditeljsko ponašanje majki je u fokusu ovog rada.

Problemi djece i mladih

Definicija problema djece i mladih

Problemi djece i mladih je već dugo i široko istraživani pojam, ali uvijek aktualan jer se radi o složenoj i promjenjivoj pojavi. Uzevši u obzir da je pojam problema djece i mladih širokog obuhvata, naglasak će se staviti na pojam problema u ponašanju kod djece i adolescenata. Pri tome će se problemi u ponašanju koristiti kao sveobuhvatni pojam pod koji se podrazumijevaju rizična ponašanja, teškoće u ponašanju, emocionalne teškoće i poremećaji u ponašanju.

Mnogi stručnjaci koji se bave djecom i mladima pokušali su definirati probleme u ponašanju, no ipak ne postoji jedinstvena i općeprihvaćena definicija. Autorice Dobrenić i Poldrugač (1974) su među prvima ponudile definiciju ovog pojma, a opisuju ga kao različite pojave koje proizlaze iz bioloških, psiholoških ili socijalnih čimbenika te koje utječu ne samo na pojedinca nego i na užu i širu zajednicu. Uzelac (1995) je ponudio definiciju u kojoj navodi da je problematično ponašanje ono koje se značajno razlikuje od svakodnevnog ponašanja mladih. Takvo ponašanje može biti opasno kako za osobu koja ga iskazuje, tako i za njezinu okolinu, te zahtjeva stručnu pomoć kako bi se osigurala uspješna socijalizacija te osobe. Nadalje, pojam problema u ponašanju se odnosi na poteškoće širokog spektra, različitih obilježja, intenziteta i trajanja u razvojnem periodu od 0-18 godina. Ti problemi se promatraju na kontinuumu od blažih i prema sebi usmjerenih do ozbiljnih i opasnih ponašanja koja mogu biti opasna za druge (Koller-Trbović i Žižak, 2012). U užem smislu, problemi u ponašanju predstavljaju ona ponašanja koja krše zakonske propise, dok bi šire značenje obuhvaćalo prisutnost rizičnih ponašanja koja su manje intenzivna i manje vidljiva u društvu. Postoji pretpostavka da bi se, uz određene okolnosti, takvi lakši oblici problema mogli razviti u ozbiljnije oblike antisocijalnog ili protudruštvenog ponašanja (Mirolović Vlah, 2004). Prema gore navedenim definicijama, mogu se izvući osnovni kriteriji za prepoznavanje problema u ponašanju kao što su štetnost ponašanja za sebe i okolinu, odstupanje od uobičajenog ponašanja i potreba za intervencijom (Koller-Trbović, Žižak i Bašić, 2001).

Klasifikacija problema u ponašanju

S obzirom na raširenost problema u ponašanju kod djece i adolescenata i kompleksnost samog pojma, stručnjaci nastoje uskladiti kriterije radi dubljeg razumijevanja postojanja, trajanja i intenziteta tih problema. Postoje brojni kriteriji za procjenu problema u ponašanju i potrebe za intervencijom, a oni se razlikuju kod pojedinih klasifikacija (Mirolović Vlah, 2004). Važnost tih klasifikacija proizlazi iz mogućnosti prepoznavanja specifičnih potreba za svaku razinu i oblik poremećaja u ponašanju.

Razvijene su brojne klasifikacije dječje psihopatologije, no najčešći pristupi problemima u ponašanju su kategorijalni i dimenzionalni pristup (Mash i Barkley, 2014). Pored njih su se razvili i mnogi alternativni pristupi koji su pokušali ispraviti nedostatke prethodna dva, ali ipak su još uvijek nedovoljno razvijeni, nestandardizirani i slabo se koriste u praksi i istraživanjima (Đurišić i Drača, 2017).

U kategorijalnim pristupima dijagnoze, postoji unaprijed definirani skup kriterija za određivanje prisutnosti ili odsutnosti različitih poremećaja. Po svojoj prirodi su inferencijalni i dihotomni što znači da pojedinac ili ima ili nema poremećaj, a utemeljeni su na prepoznavanju kvalitativnih razlika u ponašanju, što proizlazi iz kliničkih promatranja i pažljivog prikupljanja anamneze (Đurišić i Drača, 2017). Utvrđivanje postojanja poremećaja u ponašanju temelji se na broju i ozbiljnosti simptoma koji se javljaju, dobi kada se simptomi pojavljuju te teškoćama koje se javljaju u specifičnim područjima životnog funkcioniranja. Najpoznatiji primjeri kategorijalnih klasifikacija su DSM-V - Dijagnostički i statistički priručnik za duševne poremećaje (Američka psihijatrijska udruga, 2014) i MKB-10 - Međunarodna klasifikacija bolesti i srodnih zdravstvenih problema (Svjetska zdravstvena organizacija, 2012) (Macuka, 2008).

U dijagnostičko-statističkom priručniku DSM-V je uvedena posebna kategorija poremećaja koja se odnosi na stanja otežane kontrole emocija i ponašanja (*Disruptive, Impulse-Control, and Conduct Disorders*). Specifičnost problema iz ove skupine je da se očituju u ponašanjima koja krše prava drugih (npr. agresija, uništavanje imovine, krađa) i/ili koji dovode pojedinca u značajan sukob s društvenim normama ili autoritetima. Neki od poremećaja koji su svrstani u ovu skupinu su poremećaj sa suprotstavljanjem i prkošenjem, poremećaj ophođenja, intermitentni eksplozivni poremećaj, piromanija, kleptomanija i sl.. Emocionalni problemi su smješteni u drugim kategorijama kao što su depresivni poremećaji (*Depressive Disorders*) i anksiozni poremećaji (*Anxiety Disorders*) (Američka psihijatrijska udruga, 2014). U prethodnoj

verziji priručnika DSM-IV poremećaji u ponašanju su bili svrstani u zajedničku kategoriju s poremećajima deficita pažnje i hiperaktivnošću i buntovničko-prkosnim poremećajem pod nazivom „*Deficit pažnje i poremećaji ponašanja*“ (Pejović Milovančević, Popović Deušić i Aleksić 2002). Američka psihijatrijska udruga (2014) je u DSM-V za određene skupine poremećaja uz kategorijalnu, uvela i dimenzionalnu klasifikaciju problema (Macuka, 2016).

U Europi pa tako i u Hrvatskoj se češće koristi Međunarodna klasifikacija bolesti i srodnih zdravstvenih problema (deseta verzija) – MKB-10, prema kojoj su poremećaji u ponašanju svrstani u kategoriju s ostalim mentalnim poremećajima pod imenom „*Mentalni poremećaji i poremećaji ponašanja*“. Posebna podskupina je posvećena poremećajima u ponašanju i osjećajima koji se pojavljuju u djetinjstvu i u adolescenciji, a neki od poremećaja koji se nalaze unutar nje su: hiperkinetički poremećaji, poremećaji ponašanja, mješoviti poremećaji ponašanja i osjećaja, emocionalni poremećaji s početkom u djetinjstvu, poremećaji u socijalnom funkcioniranju s početkom u djetinjstvu ili adolescenciji, poremećaj s tikom itd. (Svjetska zdravstvena organizacija, 2012). Za dijagnosticiranje poremećaja u ponašanju u obzir se uzima djetetov stupanj razvoja, značajno odstupanje od normalnih oblika ponašanja u odnosu na ona koja se smatraju poremećajem te prisutnost tih simptoma najmanje šest mjeseci (Pejović Milovančević, Popović Deušić i Aleksić 2002).

Dimenzionalni pristupi klasifikaciji dječje psihopatologije su nastali identifikacijom klastera simptoma ili sindroma korištenjem multivarijantnih statističkih postupaka, kao što su faktorska analiza i klaster analiza (Mash i Barkley, 2014). Glavna karakteristika ovih pristupa problemima u ponašanju je postojanje velikog broja neovisnih dimenzija i osobina ponašanja, umjesto svrstavanja ponašanja unutar kategorije. Pri tome se za svako dijete može odrediti gdje se nalazi na jednoj kontinuiranoj dimenziji ili na više njih, s obzirom na izraženost promatranog ponašanja djeteta. Dakle, dimenzionalni pristup ne daje psihijatrijsku dijagnozu već probleme razlikuje prema tome jesu li uobičajeni za dob ili su klinički značajni (Macuka, 2008).

Najveći doprinos dimenzionalnom pristupu donio je Thomas Achenbach razvojem skale za procjenu ponašanja djece (*The Child Behavior Checklist and Profile - CBCL*) s ciljem prepoznavanja djece koja su najizloženija riziku za razvoj određenog poremećaja (Achenbach i Edelbrock 1991). Autor uvodi podjelu problema u ponašanju na dvije široke skupine: eksternalizirane i internalizirane probleme. Eksternalizirane probleme opisuje kao one koji se odnose na nedovoljno kontrolirana i na druge usmjerena ponašanja, a internalizirane probleme kao pretjerano kontrolirana i prema sebi usmjerena ponašanja (Bouillet i Uzelac, 2007). Također, uvodi i podjelu od osam manjih skupina sindroma koji su razvrstani prema svojoj

internaliziranosti/eksternaliziranosti. U eksternaliziranu skupinu se mogu ubrojiti kršenje pravila i agresivno ponašanje, u internaliziranu anksioznost/depresija i somatske teškoće, dok socijalni problemi, problemi mišljenja i problemi pažnje nisu karakteristični ni za jednu skupinu (Achenbach i Edelbrock 1991).

Određivanje pristupa i klasifikacije koja će se koristiti ovisi o poteškoćama o kojima se radi. Iako nije utvrđeno koji pristup je bolje koristiti za određene poremećaje, češće će se u psihopatologiji dječje dobi (ponašanje, afekti i kognicije) koristiti dimenzionalni pristup, dok se u dječjoj psihijatriji više koristi kategorijalni pristup (Macuka, 2016). Kad se opisuju poteškoće djece i adolescenata možda je ipak primjerenije koristiti dimenzionalne klasifikacije jer se djeca rijetko mogu svrstati u jednu kategoriju poremećaja pa je primjerenije prikazati problem na dimenziji internalizirano – eksternalizirano (Macuka, 2008).

Do danas niti jedna shema klasifikacije poremećaja u djetinjstvu nije utvrdila odgovarajuću pouzdanost i valjanost. Istraživači i kliničari smatraju da trenutni dijagnostički i klasifikacijski sustavi i dalje imaju brojne nedostatke poput (1) nedostatnog predstavljanja poremećaja dojenčadi i djetinjstva, (2) neadekvatnosti u prikazivanju međuodnosa koji postoje među poremećajima u djetinjstvu, (3) nedovoljne osjetljivosti na razvojne, kontekstualne i relacijske parametre koji su karakteristični za većinu oblika psihopatologije kod djece i (4) heterogenosti s obzirom na etiologiju (Mash i Barkley, 2014). Zbog toga je u budućnosti potrebno posvetiti više pažnje ispravljanju tih nedostataka klasifikacija problema u ponašanju kod djece i adolescenata te se usmjeriti na veću integraciju kategorijalnog i dimenzionalnog pristupa.

Eksternalizirani i internalizirani problemi u ponašanju

Neovisno o klasifikaciji koja se koristi, najčešća podjela problema u djetinjstvu i adolescenciji je na (1) eksternalizirane ili pretežito aktivne probleme i (2) internalizirane ili pretežito pasivne probleme (Bouillet i Uzelac, 2007; Macuka, 2016). Još jednu takvu podjelu uvodi Lebedina Manzoni (2007) gdje poremećaje u ponašanju dijeli na dvije skupine simptoma, skupinu koja stvara probleme samoj osobi te skupinu koja stvara probleme okolini, što se može izjednačiti s internaliziranim i eksternaliziranim problemima. Unatoč podjeli problema na dvije skupine, važno je naglasiti da eksternalizirani i internalizirani problemi nisu isključivi i nerijetko se pojavljuju zajedno te im treba pristupiti na holistički način koji uključuje različite aspekte djetetova života i konteksta u kojem se nalazi (Macuka, 2016).

Internalizirane probleme karakteriziraju pretjerano kontrolirajuća ponašanja i emocionalne teškoće poput anksioznosti, depresivnosti, socijalnog povlačenja, psihosomatskih tegoba, a temelje se na emocijama tuge, tjeskobe, krivnje, straha i bespomoćnosti. (Macuka, 2016). Osim navedenog, među internalizirane probleme se mogu ubrojiti i povučenost, plašljivost, nemarnost, potištenost i lijenost (Bouillet i Uzelac, 2007). Ovi problemi u ponašanju su usmjereni prema sebi zbog čega najviše štete imaju za samu osobu koja se s njima nosi (Lebedina Manzoni, 2007). Ono što je specifično za internalizirane obrasce ponašanja je da ih roditelji, učitelji i druge odrasle osobe često ne primijete jer vanjsko ponašanje nije jedina komponenta ovih problema, ali i zato što su često prikriveni razvojnim promjenama (Macuka, 2008). Otežano prepoznavanje problema od strane odraslih predstavlja veliki problem jer će djeca i mladi rijetko sami potražiti tuđu pomoć (Gresham i Kern, 2004). Izuzetno je važno prepoznati simptome što ranije jer su djeca i adolescenti koji doživljavaju internalizirane probleme podložni razvoju psihičkih poremećaja, ozbiljnih emocionalnih problema te poteškoća u prilagodbi u odrasloj dobi (Novak i Bašić, 2008). Jedno istraživanje je pokazalo da je oko 70% adolescenata s internaliziranim poremećajem u dobi od 13 i 15 godina, u dobi od 36, 43 ili 53 godine imalo psihički poremećaj, u usporedbi s oko 25% psihički zdravih adolescenata (Colman i sur., 2007).

Postoje neki oblici internaliziranih problema koji su ipak češći u odnosu na ostale, posebno u razdoblju adolescencije, a to su: depresivnost, anksioznost i suicidalnost (Novak i Bašić, 2008). Rezultati dobiveni u Hrvatskoj su pokazali da čak 5-15% učenika od 5. razreda osnovne škole do 1. razreda srednje škole učestalo osjeća tjeskobu, nervozu, razdražljivost, nesanicu, anksioznost i depresivnost (Kuzman, Pejnović Franelić i Pavić Simetin, 2004). Novak i Bašić (2008) su u svom istraživanju dobili podatke da 10% djece i mladih u zemljama zapadne civilizacije ima neki depresivni poremećaj, 2 do 9% ima specifične fobije, a 2 do 5% djece ima klinički značajne anksiozne smetnje. Costello i sur. (2003) navode da do 16. godine života oko 15% djece ima iskustvo emocionalnog poremećaja, pri čemu su najčešći depresivni i anksiozni simptomi (Maglica i Džanko, 2016). Maglica i Džanko (2016) iznose zabrinjavajuće rezultate da 6,9% učenika ne voli sebe, 2,4% učenika se osjeća kao potpuno promašena osoba, a 2,8% učenika bi počinilo suicid kad bi imalo priliku. Također navode da učenici najviše izjavljuju o povećanoj samokritičnosti, promjenama u navikama spavanja, uznemirenosti i teškoćama koncentracije (Maglica i Džanko, 2016). Povećanju broja emocionalnih problema u zadnjih nekoliko godina doprinijela je i COVID pandemija. Ajduković i Kožljan (2022) su provele transverzalno istraživanje na učenicima 1. razreda srednjih škola u Zagrebu 2016. i 2021.

godine, te su usporedile rezultate tih dviju skupina. Pokazalo se da je u 2021. čak 20,6% učenika imalo ozbiljne i vrlo ozbiljne depresivne simptome u odnosu na 15% učenika 2016. godine. Došlo je i do značajnog porasta ozbiljnih anksioznih simptoma sa 13,4% u 2016. na 33% u 2021. godini (Adjuković i Kožljan, 2022). Zanimljivo je da su depresivni poremećaji vrlo rijetki u predškolskoj dobi, dok u adolescenciji dolazi do povećane učestalosti simptoma, gdje je dominirajući afekt tuga koja je obilježena osjećajima potištenosti, obeshrabrenosti i osamljenosti. Što se tiče anksioznosti, različiti oblici anksioznih poremećaja su karakteristični za određenu dobnu skupinu pa je tako separacijska anksioznost češća u ranom djetinjstvu, dok u adolescenciji dominira generalizirani anksiozni poremećaj. Kad se u obzir uzmu svi anksiozni poremećaji, ipak se primjećuje porast anksioznih simptoma s dobi (Macuka, Smojver Ažić i Burić, 2012).

Eksternalizirani problemi se odnose na nedovoljno kontrolirana i problematična ponašanja, usmjerena prema okolini kao što su agresija, prkos, ljutnja, nepoštivanje socijalnih vrijednosti i neprijateljstvo (Macuka, 2016). Kao što je već ranije navedeno Achenbach u eksternalizirane probleme ubraja subskele agresivnosti i delikventnog ponašanja, a unutar njih spominje impulzivnost, hiperaktivnost, nepažnju, neposlušnost, suprotstavljanje, negativističko ponašanje, nepokornost i destruktivnost (Mihić i Bašić, 2008). Među eksternalizirane probleme često se ubrajaju i rizična ponašanja poput markiranja, krađe, ubojstva, zlouporabe psihoaktivnih tvari, organiziranog kriminala, bježanja, rizičnog seksualnog ponašanja, tučnjave, bacanja stvari, izderavanja, okrivljavanja drugoga, laganja i kršenja pravila (Mihić i Bašić, 2008).

Rizična ponašanja se sve češće pojavljuju kod djece i mladih te predstavljaju opasnost za njihovo zdravlje, psihosocijalno i kognitivno funkcioniranje. Bašić i Ferić (2004) sumiraju rezultate brojnih studija te identificiraju tri najčešća rizična ponašanja kod djece i adolescenata: zlouporaba alkohola i drugih psihoaktivnih tvari, rano stupanje u seksualne odnose i napuštanje škole (Mihić i Bašić, 2008). Već se iz nekih osobina i ponašanja u predškolskoj dobi može primijeti rizik za razvoj eksternaliziranih problema i poremećaja u kasnijoj dobi, poput lošeg raspoloženja, pojačane aktivnosti, neprilagodljivosti i razdražljivosti, napetosti i teškoćama u kontroli vlastitog ponašanja (Mihić i Bašić, 2008). Nadalje, longitudinalna istraživanja pokazuju da su eksternalizirani problemi adolescenata glavni čimbenik rizika za brojne negativne ishode, kao što su maloljetnička delinkvencija, budući kriminal i nasilje, smanjena obrazovna i profesionalna postignuća u odrasloj dobi (Georgiou i Symeou, 2018). Zbog naglašene potrebe za istraživanjem, iluzije neranjivosti i snažnog vršnjačkog pritiska, dolazi

do porasta delikventnog ponašanja u adolescenciji, a približavanjem 20-ima opada (Klarin i Đerđa, 2014). S obzirom na raširenost opisanih eksternaliziranih problema u ponašanju i ozbiljnost njihovih posljedica, potrebno je uvesti učinkovitije strategije suzbijanja ovakvih ponašanja, a to je najbolje učiniti pomoću preventivnih programa (Mihić i Bašić, 2008).

Spolne razlike u problemima u ponašanju

Kada govorimo o učestalosti i načinu iskazivanja problema u ponašanju, primjećuju se neke razlike između djevojaka i mladića. Analize spolnih razlika ukazuju da je zastupljenost skupine internaliziranih problema nešto više izražena kod adolescentica (anksioznost, depresija i tjelesne poteškoće), a kršenje pravila, tj. delinkventno ponašanje nešto više kod adolescenata. (Macuka, 2016; Adjuković i Kožljan, 2022). U dobi od 16 godina djevojčice imaju dvaput veću vjerojatnost razvoja depresivnih stanja od dječaka. Bitno je napomenuti da se depresija, kao problem internaliziranog karaktera, razlikuje u manifestaciji kod dječaka i djevojčica. Dječaci nerijetko pokazuju depresivnost kroz impulzivno i agresivno ponašanje, dok se djevojčice više povlače u sebe i pokazuju depresivno raspoloženje. Zbog toga se ponekad internalizirane poteškoće kod dječaka pogrešno dijagnosticiraju kao eksternalizirani poremećaji (Ara, 2016). Također, anksioznost kao poremećaj u ponašanju je učestaliji kod djevojčica u usporedbi s dječacima (Macuka, Smojver Ažić i Burić, 2012).

S druge strane, dječaci su skloniji ponašanjima poput otuđivanja tuđe imovine, tučnjave, vandalizma i zlouporabe opojnih sredstava u odnosu na svoje vršnjakinje. Ono što je zanimljivo je da ne postoje značajne spolne razlike kada se radi o seksualnim iskustvima i konzumaciji alkohola (Vrselja i sur., 2009; Bračulj, 2015; Bezinović i sur., 2019, prema Dragojević i Jaković, 2022). Djevojčice će u djetinjstvu rijetko pokazivati eksternalizirane probleme, no u adolescenciji dolazi do porasta takvih oblika ponašanja. Također, internalizirani i eksternalizirani problemi često se pojavljuju istovremeno, posebno kod djevojaka, što ukazuje na to da i djevojke mogu pokazivati probleme eksternalizacije, ali na drugačiji način od mladića. Za razliku od mladića koji više koriste izravne oblike agresivnosti, djevojke su sklonije neizravnim oblicima agresije poput ogovaranja i korištenja statusa prijateljstva kao oružja za povrjeđivanje drugih (Ara, 2016).

Roditeljsko ponašanje

Dimenzije roditeljskog ponašanja

Ponašanje roditelja može biti zaštitni ili rizični faktor za razvoj emocionalnih problema i problema u ponašanju u djetinjstvu i adolescenciji te je usko povezano sa psihosocijalnom prilagodbom djeteta (Klarin i Đerđa, 2014). Takvu ključnu ulogu roditeljstva u razvoju djeteta su istaknuli mnogi teorijski okviri, što je potaknulo daljnja istraživanja utjecaja roditelja na razvoj djeteta. Jednu od najpoznatijih teorija iz ovog područja uvodi Ronald Rohner, pod nazivom Interpersonalna teorija roditeljskog prihvatanja-odbijanja (eng. *Interpersonal Acceptance-Rejection Theory - IPARTh*), koja ima značajan doprinos u objašnjavanju dimenzija roditeljstva. Za cilj ima predvidjeti i objasniti glavne uzroke, posljedice i druge korelate međuljudskog prihvatanja i odbijanja, najviše se usmjeravajući na odnos roditelj – dijete (Rohner, 2021).

Spomenuto prihvatanje i odbijanje zajedno čine dimenziju topline ili emocionalnosti roditeljstva. Dimenzija topline usredotočuje se na fizička, verbalna i simbolička ponašanja koja roditelji koriste kako bi izrazili svoju brigu ili nedostatak brige o djetetu (Rohner, 2021). Na jednom kraju dimenzije se nalazi roditeljsko prihvatanje, koje karakterizira toplina, ljubav, podrška i briga koju roditelji pružaju djeci. Na drugom kraju dimenzije je roditeljsko odbijanje koje se odnosi na odsutnost ili značajno povlačenje pozitivnih osjećaja i ponašanja, te prisutnost raznih fizičkih i psihičkih štetnih ponašanja i afekta prema djetetu (Valić i Brajša-Žganec, 2018; Rohner, 2021). Važno je napomenuti da se pojedinci ne svrstavaju u kategorije. Umjesto toga, svi se nalaze negdje duž dimenzije topline, doživljavajući različite stupnjeve prihvatanja i odbacivanja u odnosima sa značajnim drugima (Rohner, 2021).

Druga dimenzija koja se uz toplinu često spominje u literaturi jest roditeljska kontrola, a dijeli se na bihevioralnu i psihološku (Smetana, 2017). Roditelji koriste ove postupke kako bi regulirali ponašanje i emocionalno stanje djeteta, pri čemu je njihov cilj osnovna razlika ova dva oblika roditeljske kontrole. Bihevioralna kontrola za cilj ima socijalizaciju i regulaciju ponašanja, dok psihološka kontrola za cilj ima ograničavanje neovisnosti djeteta i odvajanje od vanjskih utjecaja, što može ograničiti socijalne interakcije i iskustva djeteta (Klarin i Đerđa, 2014). Bihevioralna kontrola uključuje odgovarajuću količinu nadzora i kontrole, pri čemu se ponašanje djece regulira pružanjem jasnih i dosljednih pravila i roditeljskih očekivanja. Podrazumijeva aktivno sudjelovanje roditelja u socijalizaciji djeteta i usvajanju normi i standarda društva u kojem dijete odrasta te pozitivno utječe na psihosocijalni razvoj tijekom

adolescencije (Kakihara i sur., 2010; Smetana, 2017). Istraživanja pokazuju da optimalna razina bihevioralne kontrole povećava samoregulaciju kod djece i mladih i smanjuje eksternalizirane probleme, no pretjerana količina ove kontrole može dovesti do suprotnog efekta i povećati učestalost eksternaliziranih poteškoća (Galambos, Barker i Almeida, 2003; Kakihara i sur., 2010).

S druge strane, psihološka kontrola se odnosi na pokušaje roditelja da reguliraju ponašanje i unutarnje stanje djeteta iskorištavanjem njihovih emocija i potreba. To uključuje pokušaje kontroliranja izazivanjem osjećaja krivnje i srama kod djece te povlačenje ili prijetnju povlačenja roditeljske ljubavi, uključujući odbacivanje i hladnoću (Kakihara i sur., 2010). Smatra se da psihološka kontrola dovodi do negativnih ishoda jer prisiljava djecu na pokoravanje, smanjuje psihološku autonomiju i potencijalno šteti razvoju zdrave slike o sebi. Istraživanja pokazuju da postoji povezanost između visoke psihološke kontrole i internaliziranih problema, uključujući anksioznost, depresiju, poremećaje hranjenja, osjećaj usamljenosti te nisko samopoštovanje (Macuka, 2008; Kakihara i sur., 2010). U razdoblju adolescencije postaje izrazito važna jer mladi teže nezavisnosti i individualizaciji u odnosu na obitelj, a roditelji trebaju poticati takvu nezavisnost djeteta. U odnosu na navedeno, sve tri navedene dimenzije roditeljstva (toplina, psihološka i bihevioralna kontrola) su povezane s problemima kod djece i adolescenata.

Povezanost roditeljskog ponašanja majki i problema djece i mladih

Postoje značajne razlike u uključenosti i aktivnostima majki i očeva u odgoju djeteta, kao i razlike u specifičnim utjecajima koje imaju na vlastito dijete (Macuka, 2008). Još u prošlom stoljeću, Freud (1905) i Bowlby (1969) sugeriraju da majka ima ulogu primarnog njegovatelja te da upravo djetetova povezanost s majkom predstavlja temelj za sve druge kasnije odnose (Misca i Smith, 2014). Iako današnja istraživanja ističu ulogu oba roditelja u djetetovom razvoju te mogućnost uspostave bliske veze s bilo kojom osobom koja djetetu pruža dugotrajnu povezanost i ljubav, još uvijek je slučaj da se često najsnažnija emocionalna veza uspostavlja upravo između majke i djeteta (Misca i Smith, 2014).

Što se tiče dimenzije topline, utvrđena je njena povezanost s problemima u ponašanju djece te doživljajem odbacivanja od strane roditelja. Djeca imaju potrebu za ljubavlju i prihvaćanjem od strane roditelja, stoga je izuzetno važno da roditelji zadovolje tu potrebu (Macuka, 2008). Specifično, majčino emocionalno prihvaćanje je neophodno za zdrav

emocionalni razvoj djeteta te pridonosi manjku poteškoća u ponašanju, boljoj školskoj prilagodbi i većem akademskom postignuću. S druge strane, majčino odbacivanje može dovesti do niza eksternaliziranih i internaliziranih problema (Vulić-Prtorić, 2002; Macuka, 2008). Djeca koja odnos s majkom doživljavaju hladnim i nepodržavajućim pokazuju više agresivnog ponašanja i neprijateljstva prema drugima, imaju manjak samopoštovanja i izraženiji osjećaj nekompetentnosti (Onyskiw i Hayduk, 2003.). Putnick i suradnici (2014, prema Rohner, 2021) su proveli longitudinalno istraživanje u devet različitih zemalja te navode da dječja percepcija roditeljskog (majčinskog i očevog) odbacivanja predviđa (1) porast roditeljskih izvještaja o dječjim internaliziranim i eksternaliziranim problemima, (2) lošiji školski uspjeh, (3) smanjenje prosocijalnog ponašanja i (4) manjak socijalne kompetencije. Kvalitetan odnos s roditeljima, osobito s majkom, doprinosi boljim odnosima s vršnjacima i pomaže pri regulaciji vlastitih emocija (Klarin, 2002). Majčino odgovaranje na potrebe djeteta, njezina vedrina, senzitivnost i emocionalna dostupnost potiče sposobnost djeteta da upravlja vlastitim emocijama, odnosno da se utješi kada je ljuto ili tužno (Valić i Brajša-Žganec, 2018; Čudina-Obradović i Obradović, 2006). Klarin i Đerđa (2014) su u svom istraživanju potvrdili da su dimenzije prihvaćanja, odbacivanja i kontrole značajno povezane s eksternaliziranim i internaliziranim problemima u ponašanju dječaka i djevojčica, na način da adolescenti koji doživljavaju više prihvaćenosti, a manje psihološke kontrole i odbacivanja imaju manje problema u ponašanju, pogotovo onih internaliziranih.

Roditeljska ponašanja vezana uz dimenziju kontrole su također značajno povezana s dječjim razvojem i problemima (Aunola i Nurmi, 2005; Klarin i Đerđa, 2014). Prijašnja istraživanja ukazuju da je dječja percepcija majčine kontrole povezana s internaliziranim problemima, a percepcija majčine kontrole i prihvaćanja s eksternaliziranim problemima kod djece (Macuka, Smojver-Ažić i Burić, 2012; Klarin i Đerđa, 2014). Klarin i Đerđa (2014) su dobili rezultate da roditeljsko ponašanje (prihvaćanje, odbacivanje i kontrola) objašnjava značajan postotak varijance internaliziranih problema (29% kod djevojčica i 32% kod dječaka), a posebno se ističe psihološka kontrola koja se izdvojila kao značajan prediktor internaliziranih i eksternaliziranih problema u ponašanju mladih. Macuka (2008) ističe dječju percepciju psihološke kontrole kao najznačajnijeg prediktora obiju vrsta problema u ponašanju. Šarić Drnas, Pavin Ivanec i Miljević-Riđički (2018) također ukazuju da se značajnim prediktorom otvorene agresije kod mladića i djevojaka pokazala majčina restriktivna kontrola. Još jedno istraživanje se pokazuje da je kontrola roditelja značajan prediktor depresivnosti kod adolescenata, dok prihvaćanje i odbacivanje nisu bili značajni (Jelić, 2019). Pretjerana

restriktivna kontrola može učiniti djecu pesimističnijima i prekinuti njihovu inicijativu zbog straha od kazne koja slijedi. Također, ovaj oblik roditeljskog ponašanja može prijeći u zanemarivanje gdje postoji opasnost od stvaranja emocionalnih poremećaja kod djece (Roskam i sur., 2014). Djeca majki koje su primjenjivale više psihološke kontrole u kombinaciji s visokom privrženošću, imala su veću vjerojatnost za razvoj neprimjerenih oblika ponašanja i internaliziranih simptoma (Aunola i Nurmi, 2005). Istina je da te majke djeci pružaju podršku i ljubav, ali upravljaju njihovim ponašanjem i emocijama izazivanjem grižnje savjesti kod djece što povećava njihovu nesigurnost i nesamostalnost. Zanimljivo je da internaliziranim problemima kod dječaka doprinosi psihološka kontrola s majčine strane, dok kod djevojčica istim problemima doprinosi psihološka kontrola koju iskazuje otac (Klarin i Đerđa, 2014). S druge strane, visoka bihevioralna kontrola u kombinaciji s niskom psihološkom kontrolom, smanjuje razinu problematičnog ponašanja (Aunola i Nurmi, 2005). To je vjerojatno tako jer je uz roditeljsku ljubav, razumijevanje i podršku, za društveno prihvatljivo ponašanje i socijalizaciju neophodno imati dosljednu, ali ne pretjeranu roditeljsku kontrolu (Raboteg- Šarić i Brajša- Žganec, 2000).

Popustljivost roditelja se može opisati kao manjak bihevioralne kontrole, odnosno ispunjavanje djetetovim zahtjevima i željama (Keresteš i sur., 2012). Istraživanja odnosa između roditeljske popustljivosti i poteškoća kod djece nisu jednoznačna. Kurtović i Marčinko (2010) nisu pronašli značajne efekte popustljivosti na depresivnost kod djece. Kurtović (2020) je kasnije provela istraživanje koje potvrđuje da popustljivost sama po sebi nije povezana s nekim emocionalnim problemima adolescenata (depresija), ali može imati pozitivne i negativne učinke ovisno o tome koristili li se u kombinaciji s pozitivnim roditeljstvom (toplina, prihvaćanje i vodstvo) ili negativnim roditeljstvom (odbacivanje, kažnjavanje i pretjerana kontrola). Pokazalo se da pozitivno roditeljstvo ima moderatorski učinak na povezanost između popustljivosti i depresivnosti, ali samo kod dječaka, dok se kod djevojčaka takav efekt nije pokazao značajnim (Kurtović, 2020). Budući da popustljivost podrazumijeva nižu razinu bihevioralne kontrole i višu razinu pružanja autonomije i slobode, moguće je da drugi roditeljski postupci i ponašanja određuju hoće li njeni učinci biti pozitivni ili negativni (Kurtović, 2020).

Nadalje, neki istraživači su promatrali postoji li moderatorski učinak spola na povezanost između roditeljskih ponašanja majki i poteškoća kod djece. Po tom pitanju su rezultati istraživanja dosta podijeljeni. Fass, Khoury-Kassabri i Koot (2018) nisu pronašli razlike u doživljavanju roditeljske kontrole između dječaka i djevojčica, što znači da iste razine kontrole od strane majki mogu imati sličan učinak na dječje poteškoće. S druge strane,

Manongdo i Ramirez Garcia (2007) su u svom istraživanju otkrili da su niže razine eksternaliziranog ponašanja bile povezane s višim razinama majčine podrške među djevojčicama, ali ne i među dječacima. Više razine depresije bile su povezane s višom razinom stroge roditeljske kontrole majki među dječacima, ali ne i među djevojčicama. Ovo sugerira da stroga roditeljska kontrola može biti više povezana s depresijom kod dječaka nego kod djevojčica (Manongdo i Ramirez Garcia, 2007). Što se tiče popustljivosti, jedno istraživanje pokazuje da je kombinacija permisivnog majčinskog stila i permisivnog očinskog stila roditeljstva pozitivno povezana s fizičkom agresijom djevojčica, ali ne i dječaka (Braza i sur., 2015).

Česta dvojba se vodi oko pitanja treba li pri mjerenju varijable roditeljskog ponašanja koristiti dječju procjenu roditeljskog ponašanja ili procjenu roditelja o svome ponašanju prema djetetu. Keresteš i suradnici (2012) navode da dječje procjene roditeljskog ponašanja u usporedbi s roditeljskim samoprocjenama imaju veći varijabilitet te prekrivaju cjelokupan raspon mogućih odgovora. Moguće objašnjenje za takve rezultate može biti da roditelji imaju tendenciju davanja socijalno poželjnih odgovora tj. negiraju primjenu ponašanja koja nisu u skladu s društvenim normama (Bennet, Sullivan i Lewis, 2006). Kakihara i sur. (2010) smatraju da upravo percepcija adolescenata o roditeljskih ograničenjima, hladnoći i odbacivanju dovodi do toga da se oni osjećaju pretjerano kontrolirano od strane roditelja, što dovodi do negativnih ishoda. Isti autori tvrde da se istraživanja roditeljstva mogu poboljšati razmatranjem načina na koji mladi gledaju i reagiraju na ponašanje svojih roditelja (Kakihara i sur., 2010). Upravo zbog toga će se u ovom istraživanju koristiti dječje procjene roditeljskog ponašanja majki.

U odnosu na ranije navedeno, u ovom radu će se ispitivati odnos između roditeljskog ponašanja majki (restriktivne kontrole, roditeljske podrške i popustljivosti) i poteškoća kod djece (emocionalni problemi i problemi u ponašanju) u razdoblju rane adolescencije.

Cilj i problemi

Cilj ovog istraživanja je utvrditi uspješnost predviđanja problema u ponašanju i emocionalnih problema učenika i učenica na temelju roditeljskih ponašanja majki. Sukladno tome, postavljene su sljedeće hipoteze i problemi:

- Utvrditi razlikuju li se dječaci i djevojčice prema procjeni njihovih problema u ponašanju i emocionalnih problema.
 - **H_{1.1.}**: Postoji statistički značajna razlika između dječaka i djevojčica s obzirom na samoprocjenu problema u ponašanju, pri čemu će djevojčice imati manje problema u ponašanju.
 - **H_{1.2.}**: Postoji statistički značajna razlika između dječaka i djevojčica s obzirom na samoprocjenu emocionalnih problema, pri čemu će dječaci imati manje emocionalnih problema.

- Utvrditi povezanosti između dječjih procjena roditeljskih ponašanja njihovih majki i samoprocjena problema u ponašanju i emocionalnih problema.
 - **H_{2.1.}**: Očekuje se negativna povezanost između roditeljske podrške majki te samoprocjene problema u ponašanju i emocionalnih problema kod djece.
 - **H_{2.2.}**: Očekuje se pozitivna povezanost između restriktivne kontrole majki te samoprocjene problema u ponašanju i emocionalnih problema kod djece.
 - **H_{2.3.}**: Očekuje se pozitivna povezanost između popustljivosti majki i očeva te samoprocjene problema u ponašanju i emocionalnih problema kod djece.

- Utvrditi predviđaju li dječje procjene roditeljskih ponašanja majki samoprocjenu problema u ponašanju i emocionalnih problema kod djece.
 - **H_{3.1.}**: Očekuje se da roditeljska podrška, restriktivna kontrola i popustljivost majki statistički značajno predviđaju samoprocjenu emocionalnih problema kod djece.
 - **H_{3.2.}**: Očekuje se da roditeljska podrška, restriktivna kontrola i popustljivost majki statistički značajno predviđaju samoprocjenu problema u ponašanju kod djece.

- Utvrditi postoji li moderatorski učinak spola djeteta na povezanost između dječje procjene roditeljskih ponašanja majki te problema u ponašanju i emocionalnih problema djece.
 - **H4.1.:** Očekuje se nepostojanje statistički značajnog moderatorskog učinka spola djeteta na povezanost između dječje procjene roditeljskih ponašanja majki te samoprocjene problema u ponašanju.
 - **H4.2.:** Očekuje se nepostojanje statistički značajnog moderatorskog učinka spola na povezanost između dječje procjene roditeljskih ponašanja majki te samoprocjene emocionalnih problema djece.

Metoda

Sudionici

U ovom istraživanju je sudjelovalo 308 učenika sedmih razreda osnovnih škola iz Osječko-baranjske ($N = 191$) i Varaždinske županije ($N = 117$). Pri tome je broj djevojčica ($N = 156$) i dječaka ($N = 148$) bio podjednak, u dobnom rasponu od 13 do 15 godina, s prosječnom dobi $M = 13,84$ (uz $SD = 0,41$). Najveći broj učenika izjavljuje da živi s oba roditelja ($N = 237$), zatim samo s majkom ($N = 37$), s majkom i njezinim partnerom ($N = 14$), dio vremena s majkom, dio vremena s ocem ($N = 13$), samo s ocem ($N = 4$), sa skrbnikom/skrbnicima ($N = 2$) te samo jedan sudionik živi s ocem i njegovom partnericom ($N = 1$). Većina sudionika navodi da ima brata ili sestru ($N = 245$), dok su ostali jedinci ($N = 61$). Najčešće imaju jednog brata ($N = 118$) i/ili jednu sestru ($N = 107$), zatim dva brata ($N = 34$), dvije sestre ($N = 29$), a manjina ima tri ili više braće i sestara ($N = 13$).

Instrumenti

Poteškoće djece

Poteškoće djeteta mjerene su *Upitnikom snaga i poteškoća djeteta (SDQ)* (Goodman, 1997). Upitnik je namijenjen za samoprocjenu ponašanja djece te se sastoji od 25 čestica podijeljenih u pet subskala: Emocionalni problemi (npr. *Često sam nesretan, potišten ili*

plačljiv), Problemi u ponašanju (npr. *Često me optužuju da lažem ili varam*), Hiperaktivnost (npr. *Lako izgubim pažnju, teško se koncentriram*), Problemi u odnosu s vršnjacima (npr. *Druga djeca ili mlađi ljudi me zadirkuju ili maltretiraju*), Prosocijalno ponašanje (npr. *Spreman sam dijeliti sa drugima*). Djeca su procjenjivala svoje ponašanje na skali od 0-*Netočno*, 1-*Djelomično točno*, 2-*Potpuno točno*. Svaka čestica se boduje s 0, 1 ili 2 boda, a rekodiranje je potrebno za tvrdnje 7, 11, 14, 21 i 25. Moguće je formirati rezultat za svaku subskalu zasebno te ukupni rezultat koji se dobiva zbrajanjem rezultata svih subskala, osim prosocijalnog ponašanja. Dobiveni rezultat na svakoj subskali se kreće od 0 do 10, a ukupni rezultat od 0 do 40, pri čemu viši rezultat ukazuje na više poteškoća. U ovom istraživanju će se koristiti rezultati dobiveni na subskali emocionalnih problema i subskali problema u ponašanju. Cronbachovi alfe za navedene skale u ovom istraživanju su nešto niže, ali prihvatljive, pri tome za emocionalne probleme iznosi 0,779, a za probleme u ponašanju 0,513.

Roditeljsko ponašanje

Roditeljsko ponašanje je mjereno *Upitnikom roditeljskog ponašanja (URP29)* (Keresteš i sur., 2012). Upitnik ima više verzija: dvije samoprocjene svog roditeljskog ponašanja za majke i očeve te dvije procjene roditeljskog ponašanja koju ispunjavaju djeca (odvojeno za majku i oca). Upitnik koji procjenjuju djeca sadrži 29 čestica i mjeri roditeljska ponašanja majki/očeva grupirana u sedam subskala: Toplina (npr. *Moja mama / Moj tata pokazuje mi da me voli*), Autonomija (npr. *Moja mama / Moj tata uvažava me i poštuje kao osobu*), Roditeljsko znanje (npr. *Moja mama / Moj tata dobro poznaje moje prijatelje*), Induktivno rezoniranje (npr. *Moja mama / Moj tata objašnjava mi kako moje ponašanje utječe na druge*), Popustljivost (npr. *Moju mamu / Mog tatu lako nagovorim na ono što želim*), Kažnjavanje (npr. *Moja mama / Moj tata više kad se loše ponašam*) i Intruzivnost (npr. *Moja mama / Moj tata previše me o svemu ispituje*). Navedene subskale grupiraju se u tri globalne dimenzije: Roditeljsku podršku (17 čestica), Restriktivnu kontrolu (9 čestica) i Popustljivost (3 čestice). Rezultati na dimenzijama mogu se izračunati kao prosječni rezultat na česticama subskala koje pripadaju određenoj dimenziji. Zadatak djeteta je da procjeni slaganje s tvrdnjama na ljestvici od 1 do 4. Pri tome vrijednost 1 označava *uopće nije točno*, a vrijednost 4 predstavlja *u potpunosti je točno*. U ovom istraživanju će se koristiti dječja procjena roditeljskih ponašanja majki na sve tri dimenzije roditeljskog ponašanja (Roditeljska podrška, Restriktivna kontrola i Popustljivost). Cronbachovi alfe na upitniku dječje procjene majčinog roditeljskog ponašanja za rezultate na subskalama se kreću od 0,60 do 0,75. Za rezultate na dimenziji Roditeljske podrške iznosi 0,82,

na Restriktivnoj kontroli iznosi 0,74, a na Popustljivosti 0,68 (Keresteš i sur., 2012). U ovom istraživanju dobiveni su prihvatljivi Cronbachovi alfe koji za Roditeljsku podršku iznosi 0,818, za Popustljivost 0,701 te za Kontrolu 0,753.

Postupak

U ovom istraživanju koristit će se podaci dobiveni u sklopu projekta Hrvatske zaklade za znanost *Dobrobit djeteta u kontekstu obitelji* (CHILD-WELL). Istraživanje ima longitudinalni nacrt koji se planira provesti u tri vala, no u ovome istraživanju koristit će se podaci dobiveni u drugom valu. U istraživanju sudjeluje 15 osnovnih škola u Varaždinskoj i Osječko-baranjskoj županiji te su prikupljeni podaci od djece, njihovih majki, očeva i učitelja. Prije same provedbe istraživanja, dobivena je dozvola Ministarstva znanosti i obrazovanja, dozvola etičkog povjerenstva Instituta Pilar, dozvola ravnatelja/ice za prikupljanje podataka u školama, te pisani pristanak roditelja ili skrbnika. Zbog mogućnosti usporedbe rezultata različitih skupina sudionika, svako dijete imalo je svoju zaporku koju su dijelili s njihovim majkama, očevima te nastavnicima. Sudionici su dali osobne suglasnosti za sudjelovanje te im je zajamčena anonimnost podataka i mogućnost odustajanja od istraživanja u bilo kojem trenutku.

Rezultati

U svrhu utvrđivanja prosječnih vrijednosti emocionalnih problema i problema u ponašanju kod djece te roditeljskih ponašanja majki, provedena je analiza deskriptivnih podataka.

Tablica 1. Prikaz deskriptivnih podataka majčinih roditeljskih ponašanja i poteškoća djeteta te rezultata Kolmogorov-Smirnovog testa normaliteta na ukupnom uzorku ($N = 270$)

	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>Indeks asimetrije</i>	<i>K-S</i>
Roditeljska podrška majke	3,543	,381	-1,134	,001**
Restriktivna kontrola majke	2,051	,534	,431	,001**
Popustljivost majke	2,240	,615	,191	,001**
Emocionalni problemi	1,696	,524	,556	,001**
Problemi u ponašanju	1,388	,330	1,044	,001**

* $p < ,05$, ** $p < ,01$

Tablica 2. Prikaz deskriptivnih podataka majčinih roditeljskih ponašanja i poteškoća djeteta na uzorku dječaka ($N = 127$) i djevojčica ($N = 141$) te rezultati *t*-testa na nezavisnim uzorcima

	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>Indeks asimetrije</i>	<i>K-S</i>	<i>t</i>	<i>p</i>
Roditeljska podrška majke						
Dječaci	3,543	,347	-,791	,001**		
Djevojčice	3,539	,411	-1,303	,001**	,089	,929
Restriktivna kontrola majke						
Dječaci	2,083	,521	,380	,015*		
Djevojčice	2,028	,548	,466	,024*	,875	,382
Popustljivost majke						
Dječaci	2,190	,587	,115	,001**		
Djevojčice	2,282	,640	,229	,001**	-1,218	,201
Emocionalni problemi						
Dječaci	1,492	,432	1,078	,001**		
Djevojčice	1,884	,533	,167	,001**	7,052**	,001
Problemi u ponašanju						
Dječaci	1,356	,339	1,345	,001**		
Djevojčice	1,419	,321	,797	,001**	-1,666	,097

* $p < ,05$, ** $p < ,01$

U Tablici 1. su prikazane aritmetičke sredine i standardne devijacije dobivene na svim varijablama. Pokazalo se da djeca procjenjuju srednju razinu doživljavanja emocionalnih problema i problema u ponašanju, pri čemu su nešto češći emocionalni problemi. Djeca procjenjuju da njihove majke pokazuju visoku razinu roditeljske podrške te srednju razinu popustljivosti i restriktivne kontrole. Iz aritmetičkih sredina u Tablici 2. se mogu primijetiti vrlo male spolne razlike na način da djevojčice izjavljuju da doživljavanju više emocionalnih problema od dječaka. Također, djevojčice i dječaci izjavljuju o podjednakim razinama majčine roditeljske podrške, restriktivne kontrole i popustljivosti (Tablica 2.).

Proveden je Kolmogorov-Smirnov test normaliteta koji pokazuje da raspodjele rezultata na svim varijablama statistički značajno odstupaju od normalnosti ($p < ,01$). Pritom roditeljska podrška ima negativno asimetričnu raspodjelu, a restriktivna kontrola, popustljivost, emocionalni problemi i problemi u ponašanju imaju pozitivno asimetričnu raspodjelu. Unatoč asimetričnim raspodjelama, koristit će se parametrijska statistika u daljnjim analizama jer se radi o blago asimetričnim raspodjelama te ne postoje ekstremna odstupanja od normalnosti (Bulmer, 1979).

S ciljem odgovaranja na prvi istraživački problem, odnosno razlikuju li se dječaci i djevojčice prema procjeni njihovih problema u ponašanju i emocionalnih problema, proveden je t-test na nezavisnim uzorcima. Za emocionalne probleme se Levenov test homogenosti varijanci ($F = 5,148$, $df1 = 9$, $df2 = 287$, $p < ,05$) pokazao značajnim, što znači da postoji statistički značajna razlika u varijanci procjena emocionalnih problema između dječaka i djevojčica. Zbog toga su korišteni rezultati t-testa koji je napravio korekciju za nehomogene varijance, a on pokazuje da postoje statistički značajne spolne razlike u doživljavanju emocionalnih problema, na način da djevojčice imaju više emocionalnih problema u odnosu na dječake. Što se tiče problema u ponašanju, t-test pokazuje da ne postoje statistički značajne spolne razlike. Također, nisu utvrđene statistički značajne spolne razlike u doživljavanju majčine roditeljske podrške, restriktivne kontrole i popustljivosti. S obzirom na navedeno, potvrđuje se hipoteza da dječaci imaju manje emocionalnih problema ($H_{1.2}$), a odbacuje se hipoteza da djevojčice imaju manje problema u ponašanju ($H_{1.1}$).

Tablica 3. Prikaz korelacija među svim varijablama ($N = 292$)

	1.	2.	3.	4.
1. Roditeljska podrška				
2. Restriktivna kontrola	-,334**			
3. Popustljivost	,159**	-,187**		
4. Emocionalni problemi	-,134*	,313**	-,049	
5. Problemi u ponašanju	-,112	,360**	-,013	,386**

* $p < ,05$, ** $p < ,01$

Nadalje, provedena je korelacijska analiza na svim varijablama, a rezultati su prikazani u Tablici 3. Za početak se može primijetiti da su sve tri subskale roditeljskog ponašanja međusobno značajno povezane na način da je majčina restriktivna kontrola negativno i nisko povezana s roditeljskom podrškom majke i njezinom popustljivošću, dok su roditeljska podrška i popustljivost vrlo nisko i pozitivno povezane. Iz toga se može zaključiti da majke koje, prema procjeni djece, pokazuju više restriktivne kontrole iskazuju nešto manje podrške i nešto su manje popustljive. S druge strane, majke koje pružaju više podrške svojoj djeci, nešto im više i popuštaju.

Što se tiče emocionalnih problema, utvrđena je značajna negativna i vrlo niska korelacija s roditeljskom podrškom majki što znači da se s porastom majčine podrške donekle smanjuje razina emocionalnih problema kod djece. S druge strane, emocionalni problemi su umjereno pozitivno povezani s restriktivnom kontrolom majki. Dakle, s porastom majčine kontrole raste i zastupljenost emocionalnih problema kod djece. Osim toga, dobivena je statistički značajna povezanost između procjena emocionalnih problema i problema u ponašanju, upućujući na činjenicu da djeca koja izjavljuju o višim razinama emocionalnih problema, izjavljuju i o višim razinama problema u ponašanju. Što se tiče emocionalnih problema i popustljivosti, nije utvrđena njihova statistički značajna povezanost.

Promatranjem korelacija između problema u ponašanju i drugih varijabli, može se zaključiti o postojanju statistički značajne i pozitivne povezanosti problema u ponašanju s restriktivnom kontrolom majki. To znači da majke koje iskazuju više kontrole imaju djecu s više problema u ponašanju. Majčina roditeljska podrška i popustljivost nisu značajno povezani s problemima u ponašanju. S obzirom na ove rezultate, potvrđena je $H_{2.2}$, djelomično je potvrđena $H_{2.1}$, a odbačena je $H_{2.3}$.

Tablica 4. Rezultati multiple regresijske analize na ukupnom uzorku djece ($N = 292$)

Prediktori:	Kriterij: emocionalni problemi			
	<i>B</i>	β	<i>t</i>	<i>p</i>
Roditeljska podrška	-,023	-,017	-,276	,783
Restriktivna kontrola	,276**	,283**	4,535**	,001
Popustljivost	,016	,018	,308	,758
	R^2	R^2 kor.	<i>F</i>	<i>p</i>
	,082	,072	8,005**	,001

* $p < ,05$, ** $p < ,01$

Tablica 5. Rezultati multiple regresijske analize na ukupnom uzorku djece ($N = 292$)

Prediktori:	Kriterij: problemi u ponašanju			
	<i>B</i>	β	<i>t</i>	<i>p</i>
Roditeljska podrška	,016	,019	,317	,752
Restriktivna kontrola	,218**	,367**	5,945**	,001
Popustljivost	,024	,045	,768	,443
	R^2	R^2 kor.	<i>F</i>	<i>p</i>
	,126	,116	12,771**	,001

* $p < ,05$, ** $p < ,01$

Kako bi se odgovorilo na treći istraživački problem, odnosno provjerilo postoji li mogućnost predviđanja procjene poteškoća kod djece na temelju dječje procjene roditeljskog ponašanja majki, provedene su multiple regresijske analize. U Tablici 4. je prikazano da je utvrđena značajna povezanost procjene emocionalnih problema s linearnom kombinacijom majčine roditeljske podrške, restriktivne kontrole i popustljivosti ($F = 8,005$, $df1 = 3$, $df2 = 268$, $p < ,01$). Na temelju roditeljske podrške, restriktivne kontrole i popustljivosti majki se može objasniti 8,2% varijance procjene emocionalnih problema djece. Iz prilagođenog koeficijenta determinacije ($R^2 = ,072$) se vidi da se na populacijskoj razini na temelju sva tri spomenuta prediktora može objasniti 7,2% varijance emocionalnih problema djece. Dječja procjena restriktivne kontrole majki se jedina pokazala kao značajni prediktor procjene emocionalnih problema ($\beta = ,367$, $p < ,01$), dok su roditeljska podrška i popustljivost neznačajni prediktori. Na temelju toga se može reći da je $H_{3.1}$ djelomično potvrđena.

U Tablici 5. su prikazani rezultati multiple regresijske analize, koja je provedena u svrhu predikcije procjene problema u ponašanju na temelju dječjih procjena majčine roditeljske podrške, restriktivne kontrole i popustljivosti. U ovom modelu se povezanost procjene problema u ponašanju s linearnom kombinacijom navedena tri prediktora pokazala značajnom ($F = 12,771$, $df1 = 3$, $df2 = 266$, $p < ,01$). Stoga, se na temelju dječjih procjena majčine roditeljske podrške, restriktivne kontrole i popustljivosti može objasniti 12,6% varijance procjene problema u ponašanju kod djece. Na populacijskoj razini se na temelju istog seta prediktora može objasniti 11,6% varijance problema u ponašanju ($R^2 = ,116$). Isto kao i kod emocionalnih problema, pokazalo se da je samo restriktivna kontrola majki značajan prediktor problema u ponašanju ($\beta = ,367$, $p < ,01$). Majčina podrška i popustljivost nisu značajni prediktori pa je $H_{3.2}$ djelomično potvrđena.

Tablica 6. Prikaz korelacija između roditeljskih ponašanja i procjena emocionalnih problema i problema u ponašanju kod djevojčica (iznad dijagonale) i dječaka (ispod dijagonale)

	1.	2.	3.	4.	5.
1. Roditeljska podrška	.	-,462**	,187*	-,214**	-,091
2. Restriktivna kontrola	-,153	.	-,229**	,450**	,333**
3. Popustljivost	,120	-,123	.	-,163*	-,061
4. Emocionalni problemi	-,023	,232**	,022	.	,296**
5. Problemi u ponašanju	-,130	,402**	,016	,475**	.

* $p < ,05$, ** $p < ,01$

Tablica 7. Predviđanje procjene emocionalnih problema kod djece na temelju roditeljskih ponašanja majki za djevojčice ($N = 156$) i dječake ($N = 148$)

Prediktori:	Kriterij: emocionalni problemi			
	Dječaci		Djevojčice	
	<i>B</i>	β	<i>B</i>	β
Roditeljska podrška	,031	,027	,014	,011
Restriktivna kontrola	,147	,189	,417**	,426**
Popustljivost	,051	,071	-,049	-,058
	<i>R</i> ²	<i>R</i> ² kor.	<i>R</i> ²	<i>R</i> ² kor.
	,037	,014	,191	,173
	<i>F</i>	<i>p</i>	<i>F</i>	<i>p</i>
	1,592	,195	10,922**	,001

* $p < ,05$, ** $p < ,01$

Tablica 8. *Predviđanje procjene problema u ponašanju kod djece na temelju roditeljskih ponašanja majki za djevojčice (N = 156) i dječake (N = 148)*

Prediktori:	Kriterij: problemi u ponašanju			
	Dječaci		Djevojčice	
	<i>B</i>	β	<i>B</i>	β
Roditeljska podrška	-,039	-,043	,062	,084
Restriktivna kontrola	,219**	,366**	,231**	,396**
Popustljivost	,026	,047	,018	,036
	<i>R</i> ²	<i>R</i> ² kor.	<i>R</i> ²	<i>R</i> ² kor.
	,137	,116	,126	,107
	<i>F</i>	<i>p</i>	<i>F</i>	<i>p</i>
	6,526**	,001	6,610**	,001

p* < ,05, *p* < ,01

Nadalje, provedena je korelacijska analiza na svim varijablama zasebno za djevojčice i dječake. Iz Tablice 6. se može vidjeti da je povezanost između roditeljske podrške i restriktivne kontrole majki značajna na uzorku djevojčica, dok je ta ista povezanost neznajna na uzorku dječaka. Povezanost restriktivne kontrole s emocionalnim problemima i problemima u ponašanju je značajna i pozitivna kod dječaka i kod djevojčica, ali je zanimljivo da je kod djevojčica veća korelacija između majčine kontrole i emocionalnih problema, dok je kod dječaka nešto veća povezanost između majčine kontrole i problema u ponašanju. S druge strane, roditeljska podrška i popustljivost majki su na uzorku djevojčica značajno i negativno povezani s emocionalnim problemima, dok s problemima u ponašanju nisu, a kod dječaka nisu povezani ni sa jednim tipom problema (Tablica 6.). Ovi rezultati ukazuju na to da one majke čija djeca smatraju da su više popustljive i pružaju više podrške, češće imaju kćeri koje imaju manje emocionalnih problema.

Kako bi se dodatno utvrdile spolne razlike u predviđanju poteškoća kod djece na temelju roditeljskih ponašanja majki, provedene su multiple regresijske analize zasebno za svaki oblik problema (emocionalni problemi i problemi u ponašanju) na uzorcima dječaka i djevojčica. U Tablici 7. prikazani su rezultati predviđanja procjene emocionalnih problema na temelju sva tri oblika roditeljskih ponašanja. Već ovdje postoje neke razlike s obzirom na spol. Regresijski model za dječake je neznajna ($F = 1,592$, $df1 = 3$, $df2 = 123$, $p > ,05$). Kod djevojčica se majčina restriktivna kontrola ($\beta = ,426$, $p < ,01$) pokazala kao značajan prediktor procjene emocionalnih problema, dok popustljivost i roditeljska podrška nisu značajni (Tablica 7.). Navedene razlike bit će testirane moderatorskom analizom.

Što se tiče problema u ponašanju kod djece, kao značajan prediktor njihovog predviđanja se pokazala samo restriktivna kontrola majki kod dječaka ($\beta = ,366, p < ,01$) i kod djevojčica ($\beta = ,396, p < ,01$) (Tablica 8.). S obzirom na to, očekuje se da neće biti spolnih razlika u predviđanju problema u ponašanju kod djece na temelju roditeljskih ponašanja majki u daljnjim moderatorskim analizama.

Tablica 9. Testiranje moderatorskog učinka spola djeteta na odnos roditeljskih ponašanja majki (restriktivna kontrola i roditeljska podrška) i procjena poteškoća kod djece ($N = 292$)

	emocionalni problemi		problemi u ponašanju	
	<i>B</i>	β	<i>B</i>	β
Restriktivna kontrola	,319**	,326**	,229**	,368**
Spol	-,395**	-,377**	-,067	-,101
Restriktivna kontrola x Spol	,065*	,124*	-,018	-,053
	<i>R</i> ²	<i>R</i> ² kor.	<i>R</i> ²	<i>R</i> ² kor.
	,257	,249	,143	,133
	<i>F</i>	<i>p</i>	<i>F</i>	<i>p</i>
	32,653**	,001	15,585**	,001
	<i>B</i>	β	<i>B</i>	β
Roditeljska podrška	-,156*	-,113*	-,094	-,112
Spol	-,411**	-,392**	-,073	-,114
Roditeljska podrška x Spol	-,047	-,090	,010	,030
	<i>R</i> ²	<i>R</i> ² kor.	<i>R</i> ²	<i>R</i> ² kor.
	,179	,171	,025	,015
	<i>F</i>	<i>p</i>	<i>F</i>	<i>p</i>
	20,843**	,001	2,460	,063
	<i>B</i>	β	<i>B</i>	β
Popustljivost	-,062	-,073	-,011	-,021
Spol	,411**	-,393**	,067	,102
Popustljivost x Spol	-,047	-,089	-,012	-,037
	<i>R</i> ²	<i>R</i> ² kor.	<i>R</i> ²	<i>R</i> ² kor.
	,166	,157	,012	,002
	<i>F</i>	<i>p</i>	<i>F</i>	<i>p</i>
	19,378**	,001	1,203	,309

* $p < ,05$, ** $p < ,01$

Četvrto istraživačko pitanje se odnosi na utvrđivanje postojanja moderatorskog učinka spola djeteta na odnos između roditeljskih ponašanja majki i procjene problema kod djece. Prije regresijske analize su izračunate z-vrijednosti pomoću kojih su načinjene interakcijske varijable između prediktorskih varijabli (roditeljska podrška, restriktivna kontrola i popustljivost) i moderatorske varijable (spol): *Restriktivna kontrola x Spol*, *Roditeljska podrška x Spol* i *Popustljivost x Spol*. Nakon toga su ponovno provedene multiple regresijske analize. Rezultati tih analiza su prikazani u Tablici 9. te upućuju na postojanje statistički značajnog moderatorskog efekta spola u odnosu restriktivne kontrole majki i emocionalnih problema ($\beta = ,124, p < ,05$). To znači da spol djeteta mijenja povezanost između restriktivne kontrole majki i emocionalnih problema, na način da je ta povezanost značajno viša kod djevojčica nego kod dječaka. Ovakav efekt spola nije uočen u odnosu majčine kontrole i problema u ponašanju. Također, ne postoji statistički značajan moderatorski učinak spola na odnos između dječje procjene majčine podrške i procjene emocionalnih problema i problema u ponašanju (Tablica 9.). Isto tako, nije utvrđen moderatorski efekt spola na povezanost majčine popustljivosti i emocionalnim problemima te problemima u ponašanju. Iz toga se može zaključiti da su navedene povezanosti podjednake kod dječaka i djevojčica. Time je potvrđena H_{4.1.}, a djelomično potvrđena H_{4.2.}

Rasprava

Ovim istraživanjem se pokušalo odgovoriti na nekoliko istraživačkih pitanja. Prvi problem se odnosi na postojanje razlike u emocionalnim poteškoćama i problemima u ponašanju između djevojčica i dječaka. Iz dobivenih rezultata je vidljivo da postoji statistički značajna spolna razlika s obzirom na procjenu emocionalnih problema na način da djevojčice imaju više emocionalnih problema od dječaka. Takvi rezultati su dobiveni i u drugim istraživanjima koja pokazuju da djevojčice imaju više internaliziranih problema (Macuka, 2016; Adjuković i Kožljan, 2022). Pri tome su najčešći internalizirani oblici problema anksioznost i depresija. Djevojčice u dobi od 16 godina imaju dvaput veću vjerojatnost razvoja depresije te im se češće dijagnosticira neki oblik anksioznog poremećaja (Macuka, Smojver Ažić i Burić, 2012.; Ara, 2016.). Ipak treba biti pažljiv jer se kod dječaka internalizirani problemi često ne primijete ili se iskazuju na drugačiji način, odnosno eksternalizirano (Ara, 2016). S druge strane, u doživljavanju problema u ponašanju nisu pronađene spolne razlike.

Čak su djevojčice izjavljivale o nešto većoj zastupljenosti problema u ponašanju što nije u skladu s očekivanjima. Rezultati drugih istraživanja pokazuju da su dječaci skloniji eksternaliziranim problemima (Macuka, 2016; Adjuković i Kožljan, 2022). Oni su skloniji ponašanjima kao što su vandalizam, tučnjava, otuđivanje tuđe imovine i zlouporaba opojnih sredstava (Vrselja i sur., 2009; Bračulj, 2015; Bezinović i sur., 2019, prema Dragojević i Jaković, 2022). No, neka istraživanja ipak smatraju da u adolescenciji dolazi do porasta eksternaliziranih oblika ponašanja kod djevojčica, pa tako Ara (2016) tvrdi da se kod njih uz internalizirane probleme često pojavljuju i eksternalizirani, ali na drugačiji način nego kod dječaka. S obzirom na navedeno, djevojčice će češće koristiti neizravne oblike agresije kao što su ogovaranje i korištenje statusa prijateljstva kao oružja za povrjeđivanje drugih (Ara, 2016). Ovakvo objašnjenje može biti jedan od potencijalnih razloga nepostojanja značajnih spolnih razlika u zastupljenosti problema u ponašanju u ovom istraživanju.

Drugi problem se tiče povezanosti između dječjih procjena roditeljskih ponašanja i procjene emocionalnih problema te problema u ponašanju. Rezultati ovog istraživanja upućuju na to da porastom majčine restriktivne kontrole prema djeci, raste i procjena zastupljenosti emocionalnih problema i problema u ponašanju kod djece. Ovaj rezultat je sukladan s ostalim istraživanjima koja ističu da je dječja percepcija majčine kontrole povezana s internaliziranim problemima i s eksternaliziranim problemima kod djece (Macuka, Smojver-Ažić i Burić, 2012; Klarin i Đerđa, 2014). Kod roditeljske kontrole se ističe upravo taj dječji doživljaj i percepcija iste (Macuka, 2008). Iako u primjerenim mjerama restriktivna kontrola može smanjiti problematično ponašanje, ako dijete percipira da roditelj koristi previše kontrole to može imati negativne posljedice jer dovodi do straha i smanjuje autonomiju kod djece (Aunola i Nurmi, 2005; Roskam i sur., 2014). Visoke razine psihološke kontrole mogu doprinijeti negativnim ishodima kod djeteta kao što su anksioznost, depresija, poremećaji hranjena, usamljenost i manjak samopoštovanja (Macuka, 2008; Kakihara i sur., 2010). Ovdje se posebno ističe psihološka kontrola koja se odnosi na reguliranje ponašanja i emocija djeteta korištenjem izazivanja krivnje i srama kod djece te povlačenje ili prijetnju povlačenja roditeljske ljubavi, uključujući odbacivanje i hladnoću (Kakihara i sur., 2010).

S druge strane, izrazito mala razina majčine bihevioralne kontrole se odnosi na njezinu popustljivost tj. popuštanje djetetovim željama i zahtjevima (Kerestaš i sur., 2012). Majčina popustljivost u ovom istraživanju nije statistički značajno povezana ni s jednim oblikom problema, što nije u skladu s očekivanjima. Rezultati istraživanja o povezanosti roditeljske popustljivosti s emocionalnim problemima i problemima u ponašanju su podijeljeni. Kurtović

i Marčinko (2010) potvrđuju da popustljivost nema zasebnog učinka na depresivnost adolescenata. Kurtović (2020) navodi da je popustljivost sama po sebi nema učinka na emocionalne probleme kod adolescenata, ali da u kombinaciji s pozitivnim roditeljstvom ima učinak na depresivnost kod mladića. S obzirom na to, rezultati dobiveni u ovom istraživanju su u skladu s nalazima tih istraživanja. Jedan od mogućih razloga za nepostojanje povezanosti između popustljivosti i poteškoća djece može biti činjenica da su djeca procjenjivala majčina roditeljska ponašanja pa su rezultati odraz dječje percepcije majčine popustljivosti. U budućim istraživanjima bi trebalo dodatno provjeriti ulogu ostalih roditeljskih ponašanja na odnos između popustljivosti i poteškoća kod djece. Osim toga, bilo bi korisno provjeriti ulogu nekih sociodemografskih varijabli (kao što je obrazovanje majki, njihova dob i sl.) u navedenim odnosima.

Nadalje, u ovom istraživanju se pokazalo da postoji statistički značajna, negativna i niska povezanost između roditeljske podrške majki i procjene emocionalnih problema, dok majčina podrška nije značajno povezana s problemima u ponašanju kod djece. Dakle, djeca koja procjenjuju da im njihove majke pokazuju više podrške, imaju manje emocionalnih poteškoća. To je djelomično u skladu s očekivanjima i ranijim istraživanjima koja navode da kvalitetan odnos između majke i djeteta koji je pun ljubavi i podrške pomaže djetetu da bolje regulira i upravlja vlastitim emocijama te da se bolje slaže sa svojim vršnjacima (Klarin, 2002; Čudina-Obradović i Obradović, 2006). Majčino odbacivanje može dovesti do niza eksternaliziranih i internaliziranih problema kod djece, dok prihvaćanje pomaže u emocionalnom razvoju djeteta i povezano je s manje poteškoća u ponašanju, pogotovo onih internaliziranih (Vulić-Prtorić, 2002, Macuka, 2008, Klarin i Đerđa, 2014). Onyskiw i Hayduk (2003) navode da djeca koja svoj odnos s roditeljima percipiraju nepodržavajućim i hladnim pokazuju više agresije i neprijateljstva te imaju manje samopoštovanja i veći osjećaj nekompetencije. Navedena istraživanja u ovom odnosu više ističu pojavu internaliziranih problema u odnosu na eksternalizirane pa postojanje povezanosti majčine podrške samo s emocionalnim problemima nije toliko iznenađujuće. Moguće objašnjenje za to može biti dob djece, odnosno razdoblje rane adolescencije kada dolazi do porasta emocionalnih poteškoća kod djece (Georgiou i Symeou, 2018). Također, veća razina internaliziranih poteškoća može biti i posljedica COVID pandemije, tijekom koje dolazi do značajnog porasta depresivnih i anksioznih smetnji (Ajduković i Kožljan, 2022).

Sljedećim istraživačkim problemom se odgovara na pitanje predviđaju li dječje procjene roditeljskih ponašanja majki procjenu poteškoća kod djece. Dobiveni rezultati pokazuju da se

na temelju majčine roditeljske podrške, restriktivne kontrole i popustljivosti može objasniti 8,2% varijance procjene emocionalnih problema te 12,6% varijance procjene problema u ponašanju kod djece, pri čemu se kao značajan prediktor pokazala samo restriktivna kontrola majki. Ovi rezultati su u skladu s nalazima drugih istraživanja. Klarin i Đerđa (2014) su dobili rezultate da roditeljsko ponašanje objašnjava značajan postotak varijance internaliziranih problema (29% kod djevojčica i 32% kod dječaka). Pri tome se psihološka kontrola pokazala kao najznačajniji prediktor internaliziranih i eksternaliziranih problema kod adolescenata (Klarin i Đerđa, 2014). Jelić (2019) navodi da roditeljska kontrola predviđa i depresivnost kod djece. Što se tiče nekih problema u ponašanju, majčina restriktivna kontrola se pokazala kao statistički značajan prediktor otvorene agresije kod djevojčica i dječaka (Šarić Drnas, Pavin Ivanec i Miljević-Ridički, 2018). Nadalje, neznačajnost roditeljske podrške majki nije u skladu s očekivanjima i rezultatima drugih istraživanja. Druga istraživanja pokazuju da manjak podrške, odnosno majčino odbacivanje predviđa porast roditeljskih izvještaja o internaliziranim i eksternaliziranim problemima kod djece, manjak prosocijalnog ponašanja i socijalnih kompetencija te lošiji školski uspjeh (Putnick i sur., 2014, prema Rohner, 2021). Ipak, u nekim istraživanjima su dobiveni slični rezultati kao i u ovom, pa tako u istraživanju Jelić (2019) roditeljsko prihvaćanje i odbacivanje nisu bili značajni prediktori depresivnosti. Moguće je da se u ovom istraživanju majčina podrška nije istaknula kao značajan prediktor jer restriktivna kontrola kao prediktor na sebe preuzima veći dio objašnjavanja varijanci procjene emocionalnih problema i problema u ponašanju.

Što se tiče razlika između dječaka i djevojčica u odnosu između roditeljskih ponašanja i izraženosti emocionalnih problema i problema u ponašanju, već iz korelacija se mogu primijetiti neke spolne razlike. Kod djevojčica postoji veća korelacija između majčine kontrole i emocionalnih problema, dok je kod dječaka nešto veća povezanost između majčine kontrole i problema u ponašanju. Ovaj nalaz je obrnut od rezultata koji su dobiveni u istraživanju Manongdoa i Ramirez Garcie (2007) koji pokazuju da su više razine depresije povezane s višom razinom majčine stroge kontrole među dječacima, ali ne i među djevojčicama. Ipak, nije iznenađujuće da rezultati ovog istraživanja iskazuju veću povezanost restriktivne kontrole majki s emocionalnim problemima kod djevojčica jer se pokazalo da djevojčice općenito izjavljuju da imaju više emocionalnih problema u odnosu na dječake. Nadalje, provođenjem multiple regresijske analize u svrhu ispitivanja moderatorskog učinka spola djeteta na odnos između roditeljske podrške, restriktivne kontrole i popustljivosti majki s procjenom problema kod djece utvrđeno je postojanje statistički značajnog moderatorskog efekta spola u odnosu

restriktivne kontrole majki i emocionalnih problema. S druge strane, ne postoji statistički značajan moderatorski učinak spola u odnosu majčine kontrole i problema u ponašanju. Isti neznačajan moderatorski efekt spola dobiven je u odnosu roditeljske podrške majki i njihove popustljivosti s procjenama emocionalnih problema i problema u ponašanju kod djece. Ostala istraživanju pokazuju podijeljene rezultate, pa tako Fass, Khoury-Kassabri i Koot (2018) nisu pronašli razlike u doživljavanju roditeljske kontrole između dječaka i djevojčica, dok su kao što je već ranije spomenuto Manongdo i Ramirez Garcia (2007) otkrili da su niže razine eksternaliziranih problema bile povezane s višim razinama majčine podrške među djevojčicama, ali ne i među dječacima, a da je veća depresivnost povezana s višom razinom stroge roditeljske kontrole majki među dječacima, ali ne i među djevojčicama. Što se tiče popustljivosti, Braza i suradnici (2015) navode da kombinacija permisivnog majčinskog stila i permisivnog očinskog stila roditeljstva pozitivno povezana s fizičkom agresijom djevojčica, ali ne i dječaka. Iako se postavljanjem hipoteza u ovom istraživanju nije očekivao moderatorski efekt spola na povezanost između dječje procjene roditeljskih ponašanja majki te emocionalnih problema djece, ovakav učinak spola je ipak značajan. S obzirom da su djevojčice sklonije internaliziranju, moguće je da percepcija pretjerane restriktivne kontrole od strane majki na njih djeluje na način da razvijaju više emocionalnih problema u odnosu na dječake (Macuka, 2016; Adjuković i Kožljan, 2022). S druge strane, nepostojanje moderatorskog učinka spola na povezanost roditeljske podrške i popustljivosti majki s emocionalnim problemima i problemima u ponašanju možda je odraz promjena u odnosu roditelja prema djevojčicama i dječacima, gdje se smanjuju razlike u odgoju dječaka i djevojčica te im se pružaju jednake količina ljubavi, prihvaćanja, podrške i popuštanja.

Nedostaci i smjernice za buduća istraživanja

U ovom istraživanju postoje metodološki nedostaci koji su mogli utjecati na dobivene rezultate. Za početak, korišten je prigodan i relativno mali uzorak pa je ove rezultate moguće generalizirati samo na učenike sedmih razreda osnovnih škola u Osječko-baranjskoj i Varaždinskoj županiji koji su pristali sudjelovati u istraživanju. U kasnijim istraživanjima bi se trebao koristiti veći uzorak djece iz različitih krajeva Hrvatske, a ne samo iz navedene dvije županije. Također, radi se o djeci koja su u razdoblju rane adolescencije pa je moguće davanje socijalno poželjnih odgovora, zbog potrebe za odobravanjem (Milas, 2005). Isto tako, procjene roditeljskih ponašanja su davala djeca te njihova percepcija tih oblika ponašanja ne mora biti stvaran odraz roditeljskih odgojnih postupaka, već se radi o njihovom doživljaju istih. Nadalje,

pokazalo se da raspodjele rezultata na svim varijablama statistički značajno odstupaju od normalnosti ($p < ,01$). Zbog takvih asimetričnih raspodjela treba biti oprezan u interpretaciji dobivenih rezultata (Milas, 2005). Nadalje, dobivene su nešto niže razine pouzdanosti na subskalama emocionalnih problema ($\alpha = 0,779$) i problema u ponašanju ($\alpha = 0,513$) što može biti razlog niskih korelacija navedenih subskala s ostalim varijablama u istraživanju. Još jedan metodološki nedostatak je što se radi o korelacijskom istraživanju pa nije moguće zaključivati o uzročno-posljedičnim odnosima među varijablama. Zbog toga je moguće dvosmjerno djelovanje roditeljskih ponašanja te problema u ponašanju i emocionalnih problema. Primjerice, postoji mogućnost da više problema u ponašanju i emocionalnih problema potiču roditelje da koriste više restriktivne kontrole te pružaju manje podrške i topline.

Dodatni nedostatak ovog istraživanja je problem operacionalizacije varijabli. Proučavanjem literature pojam problema u ponašanju kod djece se većinom dijeli na internalizirane i eksternalizirane probleme, dok se u ovom istraživanju problemi u ponašanju odnose isključivo na eksternalizirani tip, a emocionalni problemi na internalizirani tip problema. Zbog toga bi bilo bolje da se u budućim istraživanjima koristi mogućnost zbrajanja subskala emocionalnih poteškoća i problema u odnosima sa vršnjacima kao rezultat za internalizirane poteškoće, a subskale problema u ponašanju i hiperaktivnosti kao rezultat za eksternalizirane poteškoće (Goodman, 1997). Dodatno bi trebalo provjeriti koji oblici internaliziranih i eksternaliziranih problema su najizraženiji kod djece i adolescenata u Hrvatskoj. S obzirom da rezultati pokazuju da djevojčice iskazuju nešto više problema u ponašanju od dječaka korisno je u budućim istraživanjima provjeriti koji su razlozi takvih nalaza. Također, prikupljeni su podaci o prosocijalnom ponašanju djece koji nisu iskorišteni u ovom istraživanju te bi bilo zanimljivo ispitati njegov odnos s roditeljskim ponašanjima jer ranija istraživanja pokazuju da su visoke razine kontrole i manjak topline i podrške povezane s manje prosocijalnog ponašanja kod djece (Aunola i Nurmi, 2005).

Što se tiče dimenzija roditeljskih ponašanja, u ostalim istraživanjima se umjesto roditeljske podrške majki većinom koriste majčino prihvaćanje i odbacivanje djeteta. Ovakva operacionalizacija je možda optimalnija jer predstavlja dvije krajnosti dimenzije majčine topline (Rohner, 2021). S druge strane, dimenzija kontrole se u literaturi najčešće dijeli na bihevioralnu i psihološku, gdje se psihološka kontrola pokazala među značajnijim prediktorima poteškoća kod djece (Klarin i Đerđa, 2014). U ovom istraživanju je promatrana restriktivna kontrola koja se odnosi na kažnjavanje i intruzivnost roditelja, što znači da sadrži elemente bihevioralne kontrole, kao i psihološke kontrole. U budućuće bi bilo korisno podijeliti majčinu

kontrolu na onu psihološku i bihevioralnu jer ranija istraživanja pokazuju da različito djeluju na poteškoće djeteta, na način da se bihevioralna kontrola povezuje s manje poteškoća, a psihološka kontrola s više takvih poteškoća kod djece i mladih (Aunola i Nurmi, 2005). Još jedan nedostatak je što se dimenzija popustljivosti mjeri pomoću tri čestice, što smanjuje njezin varijabilitet i može utjecati na dobivene rezultat (Milas, 2005). Također, bilo bi korisno sagledati odnos emocionalnih poteškoća i problema u ponašanju zasebno sa svakom od sedam subskala na *URP29* (Toplina, Autonomija, Roditeljsko znanje, Induktivno rezoniranje, Popustljivost, Kažnjavanje i Intruzivnost) te vidjeti ističe li se koja od njih kao prediktor

Nadalje, daljnja istraživanja bi se mogla poboljšati promjenom načina procjene i proširenjem procjena na druge skupine sudionika. U ovom istraživanju su korišteni podaci dječjih procjena roditeljskih ponašanja majki, no bilo bi korisno uključiti i roditeljska ponašanja očeva te ispitati koja je njihova uloga u pojavi poteškoća kod djece jer su se pokazale neke razlike između očeva i majki. Pa se tako naprimjer pokazalo da internaliziranim problemima kod dječaka doprinosi psihološka kontrola s majčine strane, a kod djevojčica istim problemima doprinosi psihološka kontrola koju iskazuje otac (Klarin i Đerđa, 2014). Također, unutar cijelog projekta CHILD-WELL prikupljene su i procjene učitelja, koje nisu uzete u obzir. Trebalo bi ih uzeti u obzir jer učitelji mogu primijetiti neke oblike problema koje djeca iskazuju u školskom okruženju, a da isti nisu poznati roditeljima. Osim samoprocjena djece o svojim poteškoćama, bilo bi korisno u budućim istraživanjima vidjeti kakve su procjene roditelja o istim poteškoćama kod njihove djece te koliko se te procjene razlikuju od dječjih. Što se tiče spolnih razlika, zanimljivo je da su majke koje iskazuju više roditeljske podrške, koriste manje restriktivne kontrole prema djevojčicama, dok takve pojave kod dječaka nema. Moguće je da na ovom uzorku postoje razlike u odgojnim postupcima majki prema dječacima i djevojčicama te bi ovu postavku bilo zanimljivo dodatno istražiti u budućim istraživanjima. Postoje i neke razlike u doživljavanju internaliziranih i eksternaliziranih problema u ponašanju s obzirom na dob, kao što je porast depresivnih i anksioznih simptoma te delikventnih oblika ponašanja s dobi (Macuka, Smojver Ažić i Burić, 2012; Klarin i Đerđa, 2014). Zbog toga bi u budućim istraživanjima bilo korisno sagledati odnos između roditeljskih ponašanja i poteškoća kod djece na različitim dobnim skupinama, specifično na srednjoškolcima. Osim toga, ubuduće bi trebalo kontrolirati sociodemografske podatke (obrazovanje majki, dob majki i sl.) jer su iste povezane s roditeljskim ponašanjima i odgojnim stilovima roditelja (Vojnić Hajduk, 2005).

Implikacije ovog istraživanja imaju teorijsku, ali i praktičnu vrijednost. Pokazuju važnost roditeljskih ponašanja majki (posebno restriktivne kontrole) u učestalosti pojave

emocionalnih poteškoća i problema u ponašanju kod dječaka i djevojčica. Kao i tijekom cijelog djetinjstva, tako i u ranoj adolescenciji, roditeljsko ponašanje predstavlja najvažniji zaštitni/rizični čimbenik u razvoju poteškoća djece (Georgiou i Symeou, 2018). S obzirom na dokazanu značajnu ulogu roditeljskih ponašanja u objašnjenju poteškoća kod djece, ubuduće je potrebno razvijati intervencije i preventivne programe usmjerene na poučavanje roditelja o primjerenim odgojnim postupcima (Ferić, 2002).

Zaključak

Cilj provedenog istraživanja je bio utvrditi mogućnost predviđanja problema u ponašanju i emocionalnih problema učenika i učenica sedmih razreda na temelju roditeljskih ponašanja majki. Utvrđeno je da se dječaci i djevojčice razlikuju u s obzirom na izraženost emocionalnih poteškoća na način da djevojčice doživljavaju više takvih poteškoća u odnosu na dječake. S druge strane, nisu pronađene spolne razlike u procjenama problema u ponašanju kod djece. Od roditeljskih ponašanja se pokazalo da je dječja procjena restriktivne kontrole majki statistički značajno i pozitivno povezana s procjenom emocionalnim problemima i problemima u ponašanju, odnosno s porastom majčine kontrole raste i količina navedenih poteškoća. Što se tiče dječjih procjena roditeljske podrške majki, ona je nisko negativno povezana samo s emocionalnim problemima kod djece. Popustljivost majki nije bila statistički značajno povezana ni s jednim tipom problema.

Na temelju majčine roditeljske podrške, restriktivne kontrole i popustljivosti može se objasniti 8,2 % procjene emocionalnih problema djece. Nadalje, na temelju istog seta prediktora je moguće objasniti 12,6% varijance procjene problema u ponašanju. U oba modela se samo restriktivna kontrola majki pokazala kao značajan prediktor emocionalnih poteškoća ($\beta = ,367$, $p < ,01$) i problema u ponašanju ($\beta = ,367$, $p < ,01$). Roditeljska podrška i popustljivost nisu bili značajni prediktori navedenih poteškoća.

Dobiveni rezultati ukazuju na postojanje moderatorskog efekta spola djeteta na povezanost između restriktivne kontrole majki i emocionalnih problema kod djece. Iz toga je zaključeno da je povezanost između majčine kontrole i pojave emocionalnih problema izraženija kod djevojčica. S druge strane, dobiven je neznačajan moderatorski efekt spola djeteta na odnos majčine restriktivne kontrole i problema u ponašanju. Ista neznačajnost spola kao moderatora pokazala se u odnosu roditeljske podrške majki i njezine popustljivosti s

emocionalnim problemima i problemima u ponašanju kod djece. S obzirom na to, navedene povezanosti su podjednake kod djevojčica i dječaka.

Rezultati su djelomično u skladu s očekivanjima te upućuju na to da postoji mnogo različitih čimbenika, roditeljskih ponašanja, odgojnih postupaka i karakteristika koji mogu djelovati na poteškoće djece. Isto tako, pokazala se važnost dječje percepcije roditeljskih ponašanja majki u objašnjenju njihovih poteškoća. Rezultati ovog istraživanja mogu poslužiti za unaprjeđenje budućih istraživanja koja će se dublje baviti ovom temom.

Literatura

- Achenbach, T. M. i Edelbrock, C. (1991). Child behavior checklist. *Burlington (Vt)*, 7, 371-392.
- Ajduković, M. i Kožljan, P. (2022). Depresivnost, anksioznost i stres adolescenata prije i za vrijeme četvrtog vala COVID-19 pandemije. *Socijalna psihijatrija*, 50(4), 389-416. <https://doi.org/10.24869/spsih.2022.389>
- Američka psihijatrijska udruga (2014). *Dijagnostički i statistički priručnik za duševne poremećaje (peto izdanje)*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
- Ara, E. (2016). Internalizing and externalizing problems in adolescents analyzing the gender difference. *International Journal of Research in Social Sciences*, 6(1), 328-337.
- Aunola, K. i Nurmi, J. E. (2005). The role of parenting styles in children's problem behavior. *Child development*, 76(6), 1144-1159.
- Bennet, D.S., Sullivan, M.W. i Lewis, M. (2006). Relations of parental report and observation of parenting to maltreatment history. *Child Maltreatment*, 11, 63-75. <https://doi.org/10.1177/1077559505283589>
- Berk, L.E. (2015). *Dječja razvojna psihologija*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
- Bouillet, D. i Uzelac, S. (2007). *Osnove socijalne pedagogije*. Školska knjiga.
- Brajša-Žganec, A., Raboteg-Šarić, Z. i Franc, R. (2000). Dimenzije samopoimanja djece u odnosu na opaženu socijalnu podršku iz različitih izvora. *Društvena istraživanja*, 9 (6 (50)), 897-912.

- Braza, P., Carreras, R., Muñoz, J. M., Braza, F., Azurmendi, A., Pascual-Sagastizábal, E. i Sánchez-Martín, J. R. (2015). Negative maternal and paternal parenting styles as predictors of children's behavioral problems: Moderating effects of the child's sex. *Journal of Child and Family Studies*, 24, 847-856. <https://doi.org/10.1007/s10826-013-9893-0>
- Bulmer, M. G. (1979). *Principles of statistics*. Courier Corporation.
- Colman, I., Wadsworth, M., Crodace, T. i Jones, P. (2007). Forty- Year Psychiatric Outcomes: Following Assessment for Internalizing Disorder in Adolescents. *American Journal of Psychiatry*, 164(1), 126-133.
- Dobrenić, T. i Poldrugač, V. (1974). *Neki društveno-moralni stavovi omladine s poremećajima u ponašanju*. Fakultet za defektologiju Sveučilišta u Zagrebu.
- Dragojević, D. i Jaković, D. (2022). Analiza pojavnih oblika problema u ponašanju kod djece i mladih u institucijskom tretmanu Doma za odgoj djece i mladeži Karlovac. *Kriminologija i socijalna integracija: časopis za kriminologiju, penologiju i poremećaje u ponašanju*, 30(1), 120-142. <https://doi.org/10.31299/ksi.30.1.6>
- Đurišić, M. i Drača, S. (2017). Problemski pristupi u proučavanju ponašanja dece. *Beogradska defektološka škola*, 23(3), 85-96.
- Fass, M.N., Khoury-Kassabri, M. i Koot, H.M. (2018).. Associations between Arab Mothers' Self-Efficacy and Parenting Attitudes and their children's Externalizing and Internalizing Behaviors: Gender Differences and the Mediating Role of Corporal Punishment. *Child Ind Res* 11, 1369–1387. <https://doi.org/10.1007/s12187-017-9480-9>
- Ferić, M. (2002). Preventivne intervencije usmjerene prema obitelji-pregled programa. *Kriminologija & socijalna integracija: časopis za kriminologiju, penologiju i poremećaje u ponašanju*, 10(1), 1-12.
- Galambos, N. L., Barker, E. T. i Almeida, D. M. (2003). Parents do matter: Trajectories of change in externalizing and internalizing problems in early adolescence. *Child development*, 74(2), 578-594. <https://doi.org/10.1111/1467-8624.7402017>
- Goodman, R (1997). The Strengths and Difficulties Questionnaire (SDQ). YouthinMind.

- Gresham, F. M. i Kern, L. (2004). Internalizing behavior problems in children and adolescents. *Handbook of research in emotional and behavioral disorders*, 14, 262-281.
- Jelić, K. (2019). Neki prediktori depresivnosti u adolescenciji. *Klinička psihologija*, 12(1-2), 21-38. 10.21465/2019-KP-1-2-0002
- Kakihara, F., Tilton-Weaver, L., Kerr, M. i Stattin, H. (2010). The relationship of parental control to youth adjustment: Do youths' feelings about their parents play a role?. *Journal of youth and adolescence*, 39, 1442-1456. <https://doi.org/10.1007/s10964-009-9479-8>
- Klarin, M. (2002). Dimenzije obiteljskih odnosa kao prediktori vršnjačkim odnosima djece školske dobi. *Društvena istraživanja-Časopis za opća društvena pitanja*, 11(60+61), 805-822.
- Klarin, M. i Đerđa, V. (2014). Roditeljsko ponašanje i problemi u ponašanju kod adolescenata. *Ljetopis socijalnog rada*, 21 (2), 243-262. <https://doi.org/10.3935/ljsr.v21i2.17>
- Keresteš, G., Brković, I., Kuterovac Jagodić, G. i Greblo, Z. (2012). Razvoj i validacija upitnika roditeljskog ponašanja. *Suvremena psihologija*, 15(1), 23-41.
- Koller-Trbović, N., Žižak, A. i Bašić, J. (2001). Određenje, prevencija i tretman poremećaja u ponašanju djece i mladih. *Dijete i društvo*, 3(3), 319-342.
- Koller-Trbović, N. i Žižak, A. (2012). Problemi u ponašanju djece i mladih i odgovori društva: višestruke perspektive. *Kriminologija i socijalna integracija: časopis za kriminologiju, penologiju i poremećaje u ponašanju*, 20(1), 49-62.
- Kurtović, A. (2020). Učinci popustljivosti roditelja na depresivnost adolescenata u odnosu na pozitivno roditeljstvo i spol. *Primenjena psihologija*, 13(1), 27-47. <https://doi.org/10.19090/pp.2020.1.27-47>
- Kurtović, A. i Marčinko, I. (2010). Odnos odgojnog stila roditelja sa strategijama suočavanja i depresivnošću kod adolescenata. *Klinička psihologija*, 3(1-2), 19-43.
- Kuzman, M., Pejnović Franelić, I. i Pavić Šimetin, I. (2004). *Ponašanje u vezi sa zdravljem u djece školske dobi 2001./ 2002.* Zagreb: Hrvatski zavod za javno zdravstvo
- Lebedina Manzoni, M. (2007.). *Psihološke osnove poremećaja u ponašanju.* Jastrebarsko: Naklada Slap

- Macuka, I. (2008). Uloga dječje percepcije roditeljskoga ponašanja u objašnjenju internaliziranih. *Društvena istraživanja-Časopis za opća društvena pitanja*, 17(98), 1179-1202.
- Macuka, I. (2016). Emocionalni i ponašajni problemi mlađih adolescenata–zastupljenost i rodne razlike. *Ljetopis socijalnog rada*, 23(1), 65-86. <https://doi.org/10.3935/ljsr.v23i1.97>
- Macuka, I., Smojver-Ažić, S. i Burić, I. (2012). Posredujuća uloga emocionalne regulacije u odnosu roditeljskoga ponašanja i prilagodbe mlađih adolescenata. *Društvena istraživanja: časopis za opća društvena pitanja*, 21(2 (116)), 383-403.
- Manongdo, J. A. i Ramirez Garcia, J. I. (2007). Mothers' parenting dimensions and adolescent externalizing and internalizing behaviors in a low-income, urban Mexican American sample. *Journal of Clinical Child and Adolescent Psychology*, 36(4), 593-604.
- Mash, E. J. i Barkley, R. A. (2014). *Child psychopathology*. Guilford Publications.
- Mihić, J. i Bašić, J. (2008). Preventivne strategije-eksternalizirani poremećaji u ponašanju i rizična ponašanja djece i mlađih. *Ljetopis socijalnog rada*, 15(3), 445-471.
- Milas, G. (2005). *Istraživačke metode u psihologiji i drugim društvenim znanostima*. Naklada slap.
- Mirolović Vlah, N. (2004). Stavovi o sukobima i razine poremećaja u ponašanju mlađih. *Kriminologija i socijalna integracija: časopis za kriminologiju, penologiju i poremećaje u ponašanju*, 12(2), 109-116.
- Novak, M. i Bašić, J. (2008). Internalizirani problemi kod djece i adolescenata: obilježja i mogućnosti prevencije. *Ljetopis socijalnog rada*, 15(3), 473-498.
- Onyskiw, J. E. i Hayduk, L. A. (2003). Processes underlying children's adjustment in families characterized by physical aggression. *Family Relations*, 50/4, 376- 385.
- Pejović Milovančević, M., Popović Deušić, S. i Aleksić, O. (2002). Definiranje poremećaja u ponašanju u okviru dječje psihijatrije. *Kriminologija i socijalna integracija: časopis za kriminologiju, penologiju i poremećaje u ponašanju*, 10(2), 139-152.

- Rohner, R. P. (2021). Introduction to Interpersonal Acceptance-Rejection Theory (IPARTheory) and Evidence. *Online Readings in Psychology and Culture*, 6(1). <https://doi.org/10.9707/2307-0919.1055>
- Roskam I, Stievenart M, Meunier JC i Noël MP (2014). The development of children's inhibition: Does parenting matter? *Journal of Experimental Child Psychology*, 122, 166– 182. <https://doi.org/10.1016/j.jecp.2014.01.003>
- Smetana, J. G. (2017). Current research on parenting styles, dimensions, and beliefs. *Current opinion in psychology*, 15, 19-25. <https://doi.org/10.1016/j.copsy.2017.02.012>
- Svjetska zdravstvena organizacija (2012). Međunarodna klasifikacija bolesti i srodnih zdravstvenih problema (deseta verzija). Zagreb. Medicinska naklada.
- Šarić Drnas, M., Pavin Ivanec, T. i Miljević-Riđički, R. (2018). Odnos roditeljskog ponašanja i otvorene i relacijske agresije adolescenata. *Ljetopis socijalnog rada*, 25(2), 195-221. [10.3935/ljsr.v25i2.231](https://doi.org/10.3935/ljsr.v25i2.231)
- Uzelac, S. (1995). *Socijalna edukologija–osnove socijalne edukologije mladih s poremećajima u socijalnom ponašanju*. Zagreb: Sagena.
- Valić, J. i Brajša-Žganec, A. (2018). Kvaliteta obiteljske interakcije i emocionalna kompetentnost kao odrednice agresivnog ponašanja djece školske dobi. *Napredak: Časopis za interdisciplinarna istraživanja u odgoju i obrazovanju*, 159(1-2), 115-138.
- Vojnić Hajduk, I. (2005). Povezanost dimenzija roditeljskog ponašanja, sociodemografskih varijabli i lokusa kontrole adolescenata.
- Vulić-Prtorić, A. (2002). Obiteljske interakcije i psihopatološki simptomi u djece i adolescenata. *Suvremena psihologija*, 5(1).